

POVIJESNO-KRITIČKA METODA U BIBLIJSKOJ EGZEGEZI

Razmišljanja o aktualnoj situaciji, posebno s obzirom na Stari zavjet

DR. TOMISLAV VUK, OFM, JERUZALEM

Približavala se šezdeseta obljetnica plodnog života o. Jerka Fućaka, prigoda da mu posvetim ova razmišljanja o smislu i načinu našeg zajedničkog egzegetskog »posla«. On me je, naime, zajedno s o. Bonaventurom Dudom, još 1969. godine u prvom semestru teologije uvodio u razumijevanje Sv. pisma i probudio u meni onu klicu ljubavi prema Riječi Božjoj koja je još i danas temeljem mogega života i rada. Nisam slutio da ću već gotovu i za tisak spremnu članku morati mijenjati uvod, jer Gospodin, gospodar života, preranom smrću o. Jerka promijenio mu je namjenu: od rođendanske čestitke pretvorio se u doprinos dragoj uspomeni pokojnika.

Isto sam tako naknadno utvrdio da nas je obojicu problematika egzegetske metode zaokupljala manje-više u isto vrijeme: o. Jerko je netom objavio članak »Crkva pred Biblijom kroz vrijeme«: *Bogoslovska smotra* 61, br. 3-4 (1991) 186-204. Osim sažetka povijesti razvoja egzegetske metodologije (sa specifičnom bibliografijom izvornih ili u nas prevedenih djela) u njemu su prikazani dokumenti i stavovi crkvenog autoriteta u odnosu na tu problematiku.

1. Zamršenost sadašnjeg stanja u diskusiji o biblijskoj metodologiji

Problematiku egzegetske metodologije nemoguće je obraditi u jednom jedinom članku. Čak ni knjiga, pogotovo ne samo jedna, ne bi za to bila dovoljnom, osobito u sadašnjoj situaciji kad su sve one izvjesnosti koje su karakterizirale prikaze egzegetske metodologije pred dvadesetak godina ponovno stavljene u pitanje i kad se traže novi putovi, i to u raznoraznim pravcima. Zato i ovaj moj članak ne može biti više nego »razmišljanje«: prikaz problematike i naznaka novijih smjerova istraživanja, s dodatkom razvrstane najnovije bibliografije. Nije, dakle, ništa više nego neke vrsti pribor za prvu pomoć onima koji se ne snalaze, a imaju želju uputiti se u proučavanje te problematike. Zbog vlastite profesionalne usmjerenosti ograničit ću se, osobito kad je riječ o pojedinostima, ponajprije na egzegezu Starog zavjeta.

Da bi proučavatelj i tumač Sv. pisma mogao plodonosno istraživati i objašnjavati, potrebno mu je poznavanje i umijeće raznih grana ljudskog znanja i znanosti. Jer, Biblijom se ne bavi samo onaj tko u njoj vidi Sveto pismo, nego je ona otvorena i mnogim drugim pristupima, prema tome i mnogim drugim metodologijama. Odnosno obrnuto, kad se Biblijom bavi egzeget religioznog smjera, bilo kao privatni proučavatelj bilo kao profesor nekog teološkog učilišta, on se ne može ograničiti na koordinate samo svoje

teološke discipline, nego nužno mora voditi računa o metodologijama i rezultatima svih ostalih mogućih pristupa toj knjizi.

Bibličar mora dobro poznavati stare jezike na kojima su pisani originalni biblijski tekstovi: starohebrejski i aramejski za Stari zavjet te grčki za Novi zavjet. Ako želi usredotočiti svoje istraživanje na filologiju, ili ako ga želi proširiti na komparativnu književnost, morat će poznavati i neke druge stare jezike, osobito one koji su lingvistički srodni, one na kojima su nastali najstariji prijevodi Sv. pisma, ili pak one koji su u biblijska vremena služili kao izvor ili nositelj nadnacionalnih kulturnih, osobito literarnih tekovina. U slučaju Starog zavjeta to se ponajprije odnosi na stare semitske jezike, osobito na akadski i ugaritski, kao i djelomično na egipatski; kad je u pitanju Novi zavjet, osim hebrejskog koji služi kao sveza sa Starim zavjetom, to se odnosi na razne aramejske dijalekte, posebno na sirski, i, s druge strane, na latinski.

Više nego što je to obično u mnogim profanim znanostima, a vjerojatno više i od ostalih teoloških disciplina, biblijska egzegeza pretpostavlja poznavanje modernih govornih jezika, barem nekoliko glavnih. Njom se baviti internacionalni je posao: ne pozna jezičnih barijera kad je riječ o konzultaciji važne sekundarne literature.

Egzeget mora poznavati ambijent iz kojega biblijski tekstovi proizlaze: njegovu povijest i njegovu civilizaciju: političku, kulturnu, religioznu, književnu itd. U to je uključeno i poznavanje povijesti i tehnike prenošenja biblijskog teksta (*»Textgeschichte«*).

Valja mu poznavati i povijest recepcije biblijskog teksta (*»Wirkungsgeschichte«*). Budući da je u slučaju Biblije riječ o religioznim tekstovima, nužno je poznavati povijest njezina usvajanja i njezina utjecaja na učenje i djelovanje vjerskih zajednica koje su u njoj gledale i gledaju *»Sveto pismo«*, tj. židovstva i kršćanstva, a indirektno i islama. Nije naodmet, naprotiv, vrlo je korisno imati uvid i u utjecaj biblijskih tekstova na kulturni ambijent narodâ s kojima su ti tekstovi u pojedinim povijesnim razdobljima došli u dodir: na njihovu književnost, umjetnost, folklor itd.

Aktualna diskusija o metodologiji biblijske egzegeze, osobito preispitivanje postavki i rezultata tzv. povijesno-kritičke metode, ukazuje na ogromnu važnost poznavanja različitih trendova u suvremenoj lingvistici i znanosti o književnosti. Jednako tako se pretpostavlja poznavanje elementa opće i filozofske hermeneutike te znanosti o međuljudskom priopćivanju.

Kad tumačenje Biblije želi imati normativnu ulogu unutar kruga jedne religiozne zajednice, onda bibličar mora poznavati i voditi računa o načelima tzv. općeg uvoda i fundamentalne teologije, kao npr. o shvaćanju božanskog nadahnuća, inspiracije, te kanona i njegove povijesti. Sva su ta načela očito subjektivne teološke naravi, tj. izraz vjere te religiozne zajednice.

Konačno, bibličar mora ne samo poznavati teoriju i praksu biblijske metodologije nego je mora neprestano podvrgavati znanstvenoj verifikaciji. Tako smo stigli na početak našega razmišljanja¹.

Teorija i praksa biblijske metodologije danas nedvojbeno je podvrgnuta kritičkom preispitivanju. Diskusija se toliko razbukta da je čak i za stručnjaka postala gotovo nesaglediva. I to ne samo zbog mnoštva publikacija s tom temom nego i zbog množine novih usmjerenja koja polaze od vrlo različitih, tradicionalno formiranim bibličarima često potpuno nepoznatih teorijskih i metodoloških pretpostavki, te upotrebljavaju novofor-

¹ Sažetu osnovnu bibliografiju za studij Biblije donosi J. A. Fitzmyer, *An Introductory Bibliography for the Study of Scripture* (Subsidia Biblica 3), Rim, 3. izd., 1990.

mulirane pojmove i nerijetko izgledaju u međusobnoj oprečnosti. Sve to ostavlja dojam zamršenosti i nejasnoće te otežava razumijevanje i orijentaciju. Posljednjih se godina do unedogled protegla lista raznih »uvoda« u biblijsku metodologiju, bilo da prikazuju, osobito široj publici, povijesno-kritičku metodu, među stručnjacima ustaljenu no širim krugovima još uvijek nedovoljno poznatu, bilo da nastoje svesti na razinu operativnih udžbenika sve novije metodološke pristupe proizašle iz kritičkog preispitivanja povijesno-kritičke metode. Usporedo s tim ne prestaju se pojavljivati novi članci i monografije što sa svoje strane podvrgavaju kritici i te novije, u diskusiji iznesene teorijske stavove i metodološke predloške.

2. Kritičko preispitivanje tradicionalne biblijske metodologije uvjetovano razvojem modernih znanosti

Sadašnja prilično zamršena situacija u diskusiji o biblijskoj metodologiji može se shvatiti kao rezultat opće proliferacije metodoloških pristupa što je u naše doba zahvatila ne samo područje prirodnih, pozitivnih, nego i humanističkih znanosti, a time i onih što se bave interpretacijom tekstova. Neke od tih znanosti, npr. opća hermeneutika, kao filozofska disciplina i kao dio književne teorije, i u prošlosti su bile primjenjivane na područje biblijskog studija². Druge su zaodjevene plaštem novosti. Među njima se posebno ističu lingvistika, znanost o književnosti te znanost o ljudskom priopćivanju. Sve su te znanosti puno pridonijele boljem razumijevanju temeljnih postavki i tokova ljudskog shvaćanja i međusobnog razumijevanja, pa tako i principa i procesa razumijevanja tekstova, bilo govornih bilo napisanih, koji nisu ništa drugo nego jedan od oblika ljudske komunikacije.

a. Hermeneutika

Jedan smjer suvremene raspre o hermeneutici³ vuče korijen iz spisa F.D.E. Schleiermачera⁴ i iz egzistencijalističke filozofije M. Heideggera. Hermeneutiku toga

² Tradicionalni pojam biblijske »hermeneutike« često je istovjetan s »općim uvodom«, usp. npr. V. Zapletal, *Hermeneutica biblica*, Fribourg, 2. izd., 1908; F. X. Kortleitner, *Hermeneutica biblica*, Oeniponte - Ratisbonae 1923; I. H. Janssens, *Hermeneutica sacra seu introductio in omnes libros Sacros Veteris ac Novi Foederis*. Editio sexta ... reformata et aucta a C. E. Morandi, Torino 1933. Od novijih autora u tom smislu shvaća hermeneutiku A. H. J. Gunneweg, *Vom Verstehen des Alten Testaments*. Eine Hermeneutik. Zweite, durchgesehene und ergänzte Auflage (Grundrisse zum Alten Testament; ATD Ergänzungsreihe 5), Göttingen 1988.

³ Za sažet prikaz raspre o hermeneutici uopće usp. osobito G. Ebeling, »Hermeneutik«, u: *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft [= RGG], izd. K. Galling, Tübingen, III, 242-262; P. Ricoeur, *Le conflit des interprétations*, Pariz 1969 [= *Il conflitto delle interpretazioni* (Di fronte e attraverso 20), Milano 1977]; poseban osvrt na hermeneutičke postavke P. Ricoeura sadrži K. J. Vanhoozer, *Biblical narrative in the philosophy of Paul Ricoeur*. A study in hermeneutics and theology, Cambridge 1990. Usp. ostim toga P. Szondi, *Einführung in die literarische Hermeneutik*, Frankfurt a. M. 1975 [= *Introduzione all'ermeneutica letteraria* (Le forme del discorso 16) Parma 1979]; C. v. Bormann, »Hermeneutik: I. Philosophisch-theologisch«, u: *Theologische Realenzyklopädie* [= TRE], izd. G. Müller, Berlin - New York 1986, sv. XV, 108-137, str. 131-137: razvrstana bibliografija.

⁴ F. D. E. Schleiermacher *Hermeneutik*, 1809/10 - 1932/33. Nach den Handschriften neu herausgegeben und eingeleitet von H. Kimmerle, Heidelberg, 2. izd., 1974; isti, *Hermeneutik und Kritik*, izd. F. Lücke, Berlin 1838; izd. M. Franck, Frankfurt, 2. izd., 1977; usp. R. Palmer,

tipa razvio je osobito H.-G. Gadamer⁵, a na teologiju ju je primijenio osobito R. Bultmann. Osnovna je njezina postavka da tekst kao takav, sam po sebi, odnosno kao produkt onoga tko ga je napisao, ne proizvodi smisao autonomno, neovisno o onome tko ga čita. Pisac, tekst i čitatelj smješteni su u zatvoreni »hermeneutički krug« u kojemu svaki od ta tri elementa provodi utjecaj na ostala dva i utječe, karakterizira i modificira razumijevanje i shvaćanje smisla oko kojega se sve vrti.

Polazeći od djelomično istih teorijskih i filozofskih pretpostavki, no s drukčijim naglascima, razvila se tzv. »nova hermeneutika« (*»Neue Hermeneutik / New Hermeneutic«*). Široku je primjenu našla osobito u znanosti o književnosti, ali i u analizi teološkog govora i njegovih pojmova, i to osobito u djelima E. Fuchsa i G. Ebelinga.⁶ Odatle je pak prenesena i na područje biblijske znanosti.⁷ Taj hermeneutički smjer donosi nove

Hermeneutics. Interpretation theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger and Gadamer, Evanston, IL, 1969.

⁵ H.-G. Gadamer, *Hermeneutik: Wahrheit und Methode*. Sv. 1: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik; sv. 2: Ergänzungen; Register (Gesammelte Werke 1-2), Tübingen, 5. izd., 1986 (1. izd. 1960) [2. izd. 1965 = *Verità e metodo*. A cura di G. Vattimo (Filosofi contemporanei 19), Milano 1972; *Verdad y método*. Fundamentos de una hermenéutica filosófica (Hermencia 7), Salamanca 1984].

⁶ O primjeni tih teorija na teološko pojmovlje usp. E. Fuchs, *Zum hermeneutischen Problem in der Theologie*. Die existentielle Interpretation, Tübingen 1959; R. Marlé, *Le problème théologique de l'herméneutique*. Les grands axes de la recherche contemporaine, Pariz 1963 [= *Das theologische Problem der Hermeneutik*, Mainz 1965]; A. Stock, *Umgang mit theologischen Texten*. Methoden, Analysen, Vorschläge, Zürich - Einsiedeln - Köln 1974; R. Schaeffler, *Fähigkeit zur Erfahrung*. Zur transzendentalen Hermeneutik des Sprechens von Gott (Quaestiones Disputatae 94), Freiburg 1982; M. Tardieu (izd.), *Les règles de l'interprétation* (Centre d'Études des religions du Livre: Patrimoines. Religions du Livre), Pariz 1987. Opći pregled o vrednovanju hermeneutičkih principa u kršćanskoj tradiciji kroz stoljeća usp. P. C. Bori, *L'interpretazione infinita*. L'ermeneutica cristiana antica e le sue trasformazioni (Saggi 326), Bologna 1987.

⁷ O načinu primjene na područje biblijskih znanosti usp. sažeti prikaz L. Schmidt, »Hermeneutik: II. Altes Testament«, u: *TRE*, sv. XV, 137-43; W. Schenk, »Hermeneutik: III. Neues Testament«, u: isto, 143-150. Važnija bibliografija: J. Mulenberg - J. C. Rylaarsdam - K. Stendahl, »Problems in Biblical Hermeneutics«: *Journal of Biblical Literature* 77 (1958) 18-38; K. Frör, *Wege zur Schriftauslegung*. Biblische Hermeneutik für Unterricht und Predigt, Düsseldorf 1966; C. Westermann (izd.), *Probleme alttestamentlicher Hermeneutik* (Theologische Bücherei 11), München, 3. izd., 1968; K. Lehmann, »Der hermeneutische Horizont der historisch-kritischen Exegese«, u: *Einführung in die Methoden der biblischen Exegese*, izd. J. Schreiner, Würzburg - Innsbruck 1971, 40-80 [= »El horizonte hermenéutico de la exégesis histórico-crítica«, u: *Introducción a los métodos de la exégesis bíblica*, izd. J. Schreiner (Biblioteca Herder. Sección de Sagrada Escritura 138), Barcelona 1974, 61-108]; R. Hermann, *Bibel und Hermeneutik*. Mit einem Vorwort, izd. G. Krause (Gesammelte und nachgelassene Werke 3), Göttingen 1971; *Exégèse et herméneutique*, izd. X. Léon-Dufour (Parole de Dieu), Pariz 1971 [= *Exegese im Methodenkonflikt*. Zwischen Geschichte und Struktur, izd. X. Léon-Dufour, München 1973; *Exegesis y hermeneutica* (Biblia y lenguaje 1), Madrid 1976; djelomično u: *Structuralism and Biblical Hermeneutics*. A collection of essays, izd. A. M. Johnson Jr. (Pittsburgh Theological Monograph Series 22), Pittsburgh 1979; sadrži i druge prijevode i originalne priloge, osobito: A. M. Johnson Jr., »Selected Bibliography«, 209-224]; *Esegesi ed ermeneutica*. Atti della XXI Settimana biblica, Brescia 1972; H. W. Frei, *The Eclips of Biblical Narrative*. A Study in Eighteenth and Nineteenth Century Hermeneutics, New Haven - London 1974; J. Gnllka, »Methodik und Hermeneutik«, u: *Neues Testament und Kirche*. Festschrift für R. Schnackenburg, Freiburg 1974, 458-475; H. Seebass, *Biblische Hermeneutik* (Urban Taschenbuch 199), Stuttgart 1974; P. Ricoeur, »Biblical Hermeneutics«: *Semeia*, br. 4 (1975) 29-148 [= *Ermeneutica biblica*, Brescia 1978]; P. Stuhlmacher, *Schriftauslegung auf dem Wege zur biblischen Theologie*, Göttingen 1975 [str. 59-127 = *Historical Criticism and Theological Interpretation of Scripture*. Toward a Hermeneutics of Consent,

uvide u fenomenologiju čina shvaćanja i razumijevanja: kad je riječ o razumijevanju nekog teksta, (aktivni) utjecaj i (pasivna) uvjetovanost ne idu samo u jednom smjeru: od teksta na čitatelja, nego u oba smjera. Tekst ima svoj vlastiti »smisao« (»Sinn / meaning / senso«), no shvaćanje i razumijevanje toga smisla a još više njegova »značenja« (»Bedeutung / significance / significato«) za čitatelja / tumača uvjetovano je svjesnim, nesvjesnim i podsvjesnim pretpostavkama ovog posljednjeg. »Smisao« nekog teksta sadrži i odražava ono razumijevanje i shvaćanje koje je njegov autor u nj pohranio. Taj je »smisao« podložan osobnim (svjesnim, nesvjesnim i podsvjesnim) uvjetovanostima svojega autora te povijesnog, kulturnog i geografskog ambijenta u kojemu je nastao. U kontekstu čitateljeva vremena i kulturnog ambijenta taj se »smisao« otkriva gramatičkom analizom i povijesnim istraživanjem. On se čitatelju »nameće« u »jezičnom događaju« (»language-event«), u »činu čitanja« (»Akt des Lesens / act of reading / atto di lettura«)⁸, u »govornom činu« (»speech-act«)⁹ kad čitatelj nastoji otkriti »značenje« tog teksta za sebe i za svoj vlastiti povijesno-kulturni ambijent. Utvrditi »smisao« nekog teksta zadatak je egzegzeze, otkriti, uočiti njegovo »značenje« za čitatelja je zadaća hermeneutike u užem smislu.

b) Lingvistika

O manje-više istoj problematici raspravlja se ne samo pod hermeneutičkim vidom nego i u okviru lingvistike, tj. one znanosti što se bavi sastavnim čimbenicima, ustrojstvom i tokovima fenomena ljudskog jezika.¹⁰ I ta, po sebi profana, rasprava imala

Philadelphia 1977]; isti, *Vom Verstehen des Neuen Testaments. Eine Hermeneutik* (Grundrisse zum Neuen Testament; NTD Ergänzungsreihe 6), Göttingen 1979; R. E. Brown, *The Critical Meaning of the Bible*, New York 1981 [pogl. II: »The Meaning of the Bible« u: *Theology Digest* 28 (1980) 305-319 = u: *A Companion to the Bible*, izd. M. Ward, New York 1985, 49-74]; L. Schmidt, »Hermeneutische und biblisch-theologische Fragen«, u: H.-J. Boecker itd., *Altes Testament* (Neukirchener Arbeitsbücher), Neukirchen-Vluyn 1983, 288-307; J. M. Martínez, *Hermeneutica biblica. Cómo interpretar las Sagradas Escrituras*, Terrasa, Barcelona 1984; R. Lundin - A. C. Thiselton - C. Walhaug, *The Responsibility of Hermeneutics*, Grand Rapids - Exeter 1985; J. M. Casciaro itd. (izd.), *Biblia y hermeneutica*. VII Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra, Pamplona 1986; D. K. McKim (izd.), *A Guide to Contemporary Hermeneutics*. Major Trends in Biblical Interpretation, Grand Rapids 1986; H. Weder, *Neutestamentliche Hermeneutik* (Züricher Grundrisse zur Bibel), Zürich 1986; D. S. Ferguson, *Biblical Hermeneutics. An Introduction*, Atlanta - London 1986; P. Grech, *Hermeneutica e teologia biblica*, Rim 1986. Važniji pojedinačni aspekti biblijske interpretacije prikazani su u poligrafiji F. F. Kearley - E. P. Myers - T. D. Hadley (izd.), *Biblical Interpretation. Principles and Practices*. Studies in honor of Jack Pearl Lewis, Grand Rapids 1986; C. Geffré, »De l'herméneutique des textes à l'herméneutique biblique«, in: *Naissance de la méthode critique. Colloque du centenaire de l'École biblique et archéologique française de Jérusalem* (Patrimoines. Christianisme), Pariz 1992, 279-283.

⁸ Usp. W. Iser, *Der Akt des Lesens*. Theoretic ästhetischer Wirkung (Uni-Taschenbücher [krat.: UTB] 636), München, 2. izd., 1984 [1. izd. 1976 = *L'atto della lettura*. Una teoria della risposta estetica (Collezione di testi e di studi: Linguistica e critica letteraria), Bologna 1987; *The Act of Reading*. A Theory of Aesthetic Response, Baltimore 1978].

⁹ Usp. J. R. Searle, *Speech Acts*. An Essay in the Philosophy of Language, Cambridge 1969, repr. 1987; L. Alici, *Il valore della parola*. La teoria degli »Speech Acts« tra scienza del linguaggio e filosofia dell'azione (Università degli studi di Perugia: Collana di »Ricerche filosofiche« 1), Assisi 1984; *Gli atti linguistici*. Aspetti e problemi di filosofia del linguaggio. Testi di J. L. Austin, T. Cohen, H. P. Grice, R. Lakoff, J. R. Searle, R. Stalnaker, P. F. Strawson, Z. Vendler, G. J. Warnock, izd. M. Sbisà (Campi del sapere), Milano, 2. izd., 1988.

¹⁰ Usp. J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge 1968 [= *Einführung in die moderne Linguistik*, München 1971]; isti (izd.), *New Horizons in Linguistics I*, Harmondsworth 1970, repr.

je nužne posljedice za studij religioznog i teološkog jezika i pojmovlja¹¹, a odatle su kritički upiti, osvrti i rezultati opet preneseni i na uže područje biblijske egzegeze¹². Lingvistički problemi dolaze do izražaja na specifičan način kod prevodenja biblijskih tekstova.¹³

1987; F. Ravazzoli, *Linguistica*. Saggio critico, testimonianze, documenti (Manuali Accademia), Milano 1975. O problemima semantike usp. S. Ullmann, *Semantics*. An Introduction to the Science of Meaning, Oxford 1962 [= *Semantica*. Introduzione alla scienza del significato, Bologna 1966]; J. Lyons, *Semantics*, 1-2, Cambridge 1977, repr. 1986; R. M. Kempson, *Semantic Theory* (Cambridge Textbooks in Linguistics), Cambridge 1977, repr. 1989; F. R. Palmer, *Semantics*, Cambridge, 2. izd., 1981; G. Leech, *Semantics*. The Study of Meaning, Harmondsworth, 2. izd., 1981. Posebnu poteškoću s lingvističkom literaturom predstavljaju teško razumljivi stručni pojmovi, često nedovoljno jasno definirani i razgraničeni u odnosu na iste ili slične pojmove u sustavu nekoga drugog autora ili neke druge »škole«. U tom je slučaju neophodna pomoć pojedinih priručnih leksikona, npr. A. J. Greimas - J. Courtés, *Sémiotique*. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage, Linguistique, Communication, Pariz 1979; A. Marchese, *Dizionario di retorica e di stilistica*. Arte e artificio nell'uso delle parole: retorica, stilistica, metrica, teoria della letteratura, Milano, 5. izd., 1985.

¹¹ Za primjenu na područje religioznog i teološkog pojmovlja usp. D. Antiseri, *Filosofia analitica e semantica del linguaggio religioso*, Brescia 1969; A. Vergote, *Interprétation du langage religieux*, Pariz, 1974; G. Ebeling, *Einführung in die theologische Sprachlehre*, Tübingen 1971 [= *Introduzione allo studio del linguaggio teologico* (Biblioteca di cultura religiosa 40), Brescia 1981].

¹² Klasično djelo o primjeni semantike kao grane lingvistike na biblijsko područje ostaje J. Barr, *The Semantics of Biblical Language*, Oxford 1961 [= *Semantica del linguaggio biblico* (Collana di studi religiosi), Bologna 1968; *Sémantique du langage biblique*. Initiations, Pariz 1988]; isti, »Semantics and Biblical Theology - a Contribution to the Discussion«, u: *Congress Volume - Uppsala 1971*, izd. P. A. H. de Boer (Supplements to Vetus Testamentum 22), Leiden 1972, 11-19; G. B. Caird, *The Language and Imagery of the Bible*, Philadelphia 1980; B. Kedar, *Biblische Semantik*. Eine Einführung, Stuttgart 1981. Namijenjeno je egzegezi NZ-a, no sadrži vrijedne uvide i za starozavjetnu egzegezu djelo D. A. Black, *Linguistics for Students of New Testament Greek*. A Survey of Basic Concepts and Applications. Foreword by Moisés Silva, Grand Rapids 1988.

¹³ E. A. Nida, *Toward a Science of Translating*. With special reference to principles and procedures involved in Bible translating, Leiden 1964; E. A. Nida - C. R. Taber, *The Theory and Practice of Translation* (Helps for Translators 8), Leiden 1969; repr. 1974 [= *Theorie und Praxis des Übersetzens unter besonderer Berücksichtigung der Bibelübersetzung*, Stuttgart 1969]; E. A. Nida, *Signs, sense, translation*, Cape Town 1984; C. Buzzetti, *La parola tradotta*. Aspetti linguistici, ermeneutici e teologici della traduzione della Sacra Scrittura (Publicazioni del Pont. Seminario Lombardo in Roma. Ricerche di Scienze Teologiche 12), Brescia 1973; isti, »La tradizione di un testo letterario: Problemi linguistici e applicazione al caso della Bibbia«, *Rivista Biblica* 22 (1974) 39-52.285-306; J. Gnllka - H. P. Rüger (izd.), *Die Übersetzung der Bibel - Aufgabe der Theologie*. Stuttgarter Symposium, Bielefeld 1985; E. R. Wendland, *Language, Society, and Bible Translation*. With special reference to the style and structure of segments of direct speech in the Scriptures, Cape Town 1985; J. de Waard - E. A. Nida, *From one Language to another*. Functional Equivalence in Bible Translating, Nashville 1986. Usp. isto tako *Lexicography and Translation*. With special reference to Bible Translation, izd. J. P. Louw, Cape Town 1985; E. R. Wendland, *The Cultural Factor in Bible Translating*. A Study of Communicating the Word of God in a Central African Cultural Context (United Bible Societies' Monograph Series 2), London - New York - Stuttgart 1987; P. C. Stine, *Issues in Bible Translation* (United Bible Societies' Monograph Series 3), London - New York - Stuttgart 1988.

c) Znanost o književnosti

Važni uvidi i argumenti za raspravu o metodologiji biblijske egzeze proizašli su i iz razvoja znanosti o književnosti¹⁴ što se prvenstveno bavi književnom teorijom.¹⁵ Ona istražuje kompozicijska načela tekstova, ako su literarna umjetnička djela, i kao takva neminovno se susreće i s Biblijom kao de facto najrasprostranjenijim književnim djelom svijeta.¹⁶

¹⁴ O stručnom pojmu »znanost o književnosti« kao ekvivalentu njemačkom »*Literaturwissenschaft*« odnosno engleskom »*Literary Criticism*« usp. Z. Škreb, »Znanost o književnosti«, u: Z. Škreb - A. Stamač (izd.), *Uvod u književnost*. Teorija, metodologija, Zagreb, 4. izd., 1986, 17-33. Usp., osim toga, V. Žmegač, »Problematika književne povijesti«, u: isto, 35-73.

¹⁵ Usp. R. Wellek - A. Warren, *Theory of Literature*, Peregrine Books, 3. izd. 1963; Pelican Books 1980 [= *Teoria della letteratura* (Collezione di testi e studi: Linguistica e critica letteraria), Bologna 1956]; E. D. Hirsch, Jr., *Validity in Interpretation*, New Haven - London 1967 [= *Teoria dell'interpretazione e critica letteraria*, Bologna 1973; *Prinzipien der Interpretation* (UTB 104), München 1972]; isti, *The Aims of Interpretation*, Chicago - London 1976; R. Ingarden, *Das literarische Kunstwerk*, Tübingen, 3. izd., 1965; E. Leibfried, *Kritische Wissenschaft vom Text*, Stuttgart 1970; W. Kayser, *Das sprachliche Kunstwerk*. Eine Einführung in die Literaturwissenschaft, Bern - München, 17. izd., 1973 (str. 389-433 opširna bibliografija); B. Uspenksy, *A Poetics of Composition*. The Structure of the Artistic Text and Typology of a Compositional Form, Berkeley - Los Angeles - London 1973; G. Pasternack, *Theoriebildung in der Literaturwissenschaft* (UTB 426), München 1975; E. Werlich, *Typologie der Texte* (UTB 450), Heidelberg 1975; D. Bleich, *Subjective Criticism*, Baltimore - London 1978. Za razumijevanje pojedinih pojmova u književnoj teoriji usp. npr. J. A. Cuddon, *A Dictionary of Literary Terms*, London, obnovljeno izd., 1982; O. F. Best, *Handbuch literarischer Fachbegriffe*. Definitionen und Beispiele (Fischer-Taschenbuch 6478), Frankfurt a. M., 4. izd., 1986.

¹⁶ Usp. L. Alonso-Schökel, »Die stilistische Analyse bei den Propheten«, u: *Congress Volume - Oxford 1959*, izd. G. W. Anderson itd. (V.T.S 7), Leiden 1960, 154-164; isti, *La Palabra inspirada*. La Biblia a la luz de la ciencia del lenguaje (Academia christiana 27), Madrid, 3. izd., 1986; [= *La Parola ispirata*. (Biblioteca de cultura religiosa 7), Brescia, 2. izd., 1987; *The Inspired Word*, 1965; *Sprache Gottes und der Menschen*, Düsseldorf 1968; *La Parole inspirée* (Lectio divina 64), Pariz 1971]; isti, *Estudios de Poética Hebrea*, Barcelona 1963 [= *Das Alte Testament als literarisches Kunstwerk*, Köln 1971]; isti, *Hermeneutica de la palabra*. II. Interpretación literaria de textos bíblicos (Academia christiana 38), Madrid 1987 [= engl. prijevod i prerada: *A Manual of Hebrew Poetics* (Subsidia biblica 11), Roma 1988 = *Manuale di poetica ebraica* (Biblioteca biblica 1), Brescia 1989]; W. Richter, *Exegese als Literaturwissenschaft*. Entwurf einer alttestamentlichen Literaturtheorie und Methodologie, Göttingen 1971; *Orientation by Disorientation*. Studies in Literary Criticism and Biblical Literary Criticism. Presented in honor of W. A. Beardslee, izd. R. A. Spencer (Pittsburgh Theological Monograph Series 35), Pittsburgh 1980. U odnosu na NZ usp. W. Egger, *Methodenlehre zum Neuen Testament*, Freiburg i. B. 1987 [= *Metodologia del Nuovo Testamento*. Introduzione allo studio scientifico del Nuovo Testamento. Revisione e bibliografia italiana di K. Egger (Studi biblici 16), Bologna 1989].

Pristup Bibliji kao književnom djelu predmet je slijedećih istraživanja: L. Ryken, *The Literature of the Bible*, Grand Rapids 1974; J. P. Fokkelman, *Narrative Art in Genesis*. Specimens of Stylistic and Structural Analysis (Studia Semitica Neerlandica 17), Assen - Amsterdam 1975; 2. izd. (The Biblical Seminary 12), Sheffield 1991; isti, *Narrative Art and Poetry in the Books of Samuel*. A full interpretation based on stylistic and structural analysis. Vol. I: King David; II: The Crossing Fates; III: Throne and City (Studia Semitica Neerlandica 20; 23; 27), Assen - Amsterdam 1981; 1986; 1990; R. Alter, *The Art of Biblical Narrative*, London - Sydney 1981 [= *L'arte della narrativa biblica*, Brescia 1990; usp. rec. F. Ravasi: *Rivista Biblica* 39 (1991) 43-52]; isti, *The Art of Biblical Poetry*, New York 1985; Geller, S. A., »Through Windows and Mirrors into the Bible: History, Literature and Language in the Study of Text«, u: *A Sense of Text. The Art of Language in the Study of Biblical Literature*. Papers from a Symposium at The Dropsie Collage ... May 11, 1982, izd. S. A. Geller (The Jewish Quarterly Review. Supplement), Winona Lake: Eisenbrauns, 1982, 3-40; R. Alter - F. Kermode (izd.), *The Literary Guide to the Bible*, Cambridge, MA, 1987; N. Frye, *The Great Code*. The Bible and Literature, London - Melbourne 1982 [= *Il grande codice*. La Bibbia e la letteratura

d) Znanost o ljudskom priopćivanju

Svi uvidi dosad spomenutih grana znanosti slivaju se u širi okvir danas tako aktualne »znanosti o ljudskom priopćivanju«. Iz njih proizlazi da za primjereno razumijevanje »smisla« i »značenja« svakog teksta, tim više za znanstveno tumačenje starih i k tome religioznih tekstova, kakva je i Biblija, valja te tekstove smjestiti u najširi okvir ljudske komunikacije. Nijedan tekst nije nikada potpuno zasebna, autonomna, u sebi zaokružena i izolirana jedinica, koja nema nikakve veze ni s čim drugim i koju bi se, dakle, moglo potpuno istražiti i shvatiti iz nje same. Svaki tekst valja čitati, istraživati i prosuđivati kao dio šireg fenomena kao što je onaj ljudskog međusobnog komuniciranja.¹⁷ Dakle »znanost ljudskog priopćivanja« opisuje najširi i temeljni vidokrug što u sebi sadrži sve ostale pojedinačne, uže i određenije metodološke pristupe.

Iako ne mogu čitati misli jedan drugoga, ljudi su kao pojedinci ipak sposobni međusobno komunicirati, i to na različite načine: služeći se sustavima znakova od vrlo spontanih, »iskonskih« i rudimentalnih, do istančanijih i učinkovitijih. Lepeza tih kodeksa znakova priopćivanja proteže se od samih neposrednih čina¹⁸, slikovitih gesta, zvukova itd., sve do govora artikuliranim riječima. Svi su ti načini međuljudske komunikacije, sve do u naše moderno tehničko doba, služili gotovo isključivo izravnom priopćivanju među osobama nazočnim na istom mjestu i u realnom vremenu. Neizravna, posredna komunikacija, premošujući prostornu i vremensku udaljenost, bila je moguća jedino preko tekstova, prenošenih usmeno ili pismeno. Istom u naše moderno tehničko doba to je ograničenje prebrođeno mogućnošću video i audio snimke, prenošene bilo direktno, na velike prostorne, praktično svemirske udaljenosti, bilo naknadno, s vremenskim pomakom.

Tekst je, dakle, oduvijek bio jedan od glavnih načina ostvarenja »komunikativnog događanja«. Još više: način funkcioniranja komunikacije pomoću tekstova najvjernija je paradigma i za svako ljudsko priopćivanje, pa čak i ono neposredno, izravno činom, gestama i zvukovima. Svaka se međuljudska komunikacija odvija prema »tekstovnom uzorku«. Taj tekstovni model može se shematski prikazati na slijedeći način¹⁹:

(Einaudi Paperbacks 170), Torino]; H. Fisch, *A Remembered Future. A Study in Literary Mythology*, Bloomington 1984 [= *Un futuro ricordato. Saggio sulla mitologia letteraria* (Intersezioni 51), Bologna 1988]; isti, *Poetry with a Purpose. Biblical Poetics and Interpretation* (Indiana Studies in Biblical Literature 4), Bloomington - Indianapolis 1988; J.-N. Aletti, »L'approccio narrativo applicato alla Bibbia: stato della questione e proposte«: *Rivista Biblica* 39 (1991) 257-276.

¹⁷ Usp. o tom G. A. Miller, *Language and Communication*, New York 1951 [= *Linguaggio e comunicazione* (Paidcia 12), Firenze 1972]; J. P. Louw, *Sociolinguistics and Communication* (United Bible Societies' Monograph Series 1), London - New York - Stuttgart 1986.

¹⁸ Obična pljuska neposredan je ali i vrlo efektivan način priopćenja što netko o nekome misli i što mu ima reći.

¹⁹ Shematski prikaz prerađen je prema Eggeru, *Methodenlehre* 34 [= *Metodologia*, 29sl.]; originalno potječe iz: *Funk-Kolleg Sprache. Eine Einführung in die moderne Linguistik*, Bd. I-II (Fischer-Bücherei 6111-6112), Frankfurt a. M. 1973, sv. I, str. 41.

ambijentalni komunikativni kontekst

(izvanlingvistička opća situacija u kojoj se odvija priopćenje)

izvor informacije → priopćitelj → informacija → primatelj → korištenje informacijom

(govornik / pisac)

(slušatelj / čitatelj)

sredstvo priopćivanja

(čini, geste, zvukovi, riječi, tekst)

sustav znakovlja

Crpeći iz vlastitih izvora informacija, potaknut svojim motivima i voden svrhom koju želi postići, govornik, u širem kontekstu izvjestitelj / informator, započinje komunikativni proces polažući sadržaj svoje poruke u neko izvanjsko sredstvo priopćivanja, koje mu služi kao nositelj, odnosno kao kanal za međusobne veze. U užem smislu, to je izgovorena riječ ili napisani tekst, u širem smislu, to pak može biti i neki znakoviti čin, gesta, zvuk itd. Slušatelj / čitatelj, odnosno u širem smislu jednostavno primatelj »odgonetava« informaciju sadržanu na kodificiran način u sredstvu priopćivanja. Sa svoje strane, primatelj informacije ima mogućnost provjeriti, prosuditi, koji put i pojasniti svoje shvaćanje smisla poruke priupitom, traženjem dodatnog objašnjenja. Zatim inicijativa prelazi na njegovu stranu. On ima priliku služiti se dobivenom informacijom prema vlastitu nahodenju.

Neka od sredstava priopćivanja ne zahtijevaju velik trud da ih se »dešifrira«, tj. shvati. Ona su, na neki način, »prirodna«, sama po sebi općenito shvatljiva, npr. čini i geste. Druga pak predstavljaju prave sustave kodificiranih znakova, npr. riječi jednog jezika, znakovi nekog pisma itd. Pokušaj komunikacije uspjeh će jedino ako je primatelj sposoban dešifrirati kodificirani sustav znakova kojim se pošiljatelj poslužio da u nj zavije svoju poruku. Osim onih, reklo bi se »prirodnih«, znakova komunikacije činima i gestama, te isključivši »privatne«, koji put čak tajne sustave znakova poznate samo upu-

ćenima, svi su ostali sustavi međuljudskog priopćivanja objektivne, socijalne i kulturne naravi, dakle, bez daljnijega podložni znanstvenom istraživanju.

Osim sustava kodificiranih znakova koji treba biti izričito shvatljiv svima koji su uključeni u tok komunikacije, u procesu priopćivanja sudjeluje još jedan čimbenik: sudionici priopćajnog toka uronjeni su, svjesno ili nesvjesno, u širi ambijentalni komunikativni kontekst. Kod izravne komunikacije on im je svima redovito zajednički, bolje rečeno pokriva se u najširim razmjerima jer nikad ne može biti potpuno identičan, a uključuje osobno poznanstvo, poznavanje osobne situacije sugovornika, društvenih prilika i aktualnih događaja, zajednički im je ili barem poznat mentalitet jednoga i drugoga, zajedničke su im ili barem poznate društvene konvencije i uvjerenja razne naravi, konačno, često su sugovornici već unaprijed upućeni u sam predmet razgovora. Sve to omogućuje da se dobro razumiju. Ne samo to, nego primatelj ispravno razumije i sadržaj poruke i nakanu informatora i onda kad oni nisu izričito sadržani u informativnoj »pošiljci« kodificiranih znakova. Slušatelj / čitatelj razumije i shvaća ne samo aluzije nego i šutnje govornikove, ne samo ono što je ostalo nedorečeno nego i ono što uopće nije rečeno.

U svezi s tim elementom situacija se radikalno mijenja kad više nije riječ o izravnoj, direktnoj komunikaciji, nego o priopćavanju na daleko, i to već kod prostorne a pogotovo kod vremenske udaljenosti. Takva vremenski i prostorno distancirana komunikacija sve je donedavno, kako već rekosmo, bila moguća jedino preko tekstova, prenošenih usmeno ili pismeno. U naše moderno tehničko doba ona obuhvaća i ostale vidove neposredne komunikacije: snimku zvuka i slike, bilo govornika bilo predmeta informacije. Ipak, u svim tim slučajevima, od svih elemenata komunikativnog procesa ovaj posljednji, naime ambijentalni komunikativni kontekst, najprije se i najlakše izgubi, zataji, te na taj način kompromitira uspjeh priopćajnog toka. Količinski gledano, područje na kojemu se ambijentalni komunikativni kontekst autora i slušatelja/čitatelja pokrivaju, sveden je na minimum. To minimalno zajedništvo u ambijentalnoj uvjetovanosti komunikacije redovito je i najkritičniji čimbenik, jer može vrlo lako ostati neotkriven, što dovodi do djelomičnog ili čak krivog shvaćanja i razumijevanja smisla koji je autor imao nakanu priopćiti.

Sljedeći čimbenik, što u slučaju velike prostorne odnosno vremenske udaljenosti ili jezične i kulturne različitosti sugovornika neminovno otežava ili čak onemogućuje razumijevanje jest sustav kodificiranih znakova za prenošenje informacije, bilo da je riječ o jeziku ili o pismu. No time uvjetovani nedostatak razumijevanja potpuno je očit sudionicima priopćajnog tijeka, svjesni su da se ne razumiju.

Konačno, nakana i svrha govornika / autora / informatora tokom vremena postaje sve manje očita i uočljiva, podliježe opasnosti da bude ili neshvaćena ili krivo shvaćena, pogotovo kad ambijentalni komunikativni kontekst nije zajednički, odnosno kad je vrlo različit. Postoji mogućnost da primatelj ne shvati, ili krivo shvati, informaciju ako je »čita« na temelju svojeg vlastitog ambijentalnog komunikativnog konteksta, koji ne odgovara onome u koji je bio uronjen onaj što je informaciju kodificirao u sustav komunikativnih znakova. Na tom mjestu i u tom trenutku rada se potreba istraživanja, tumačenja, jednom riječju egzegeze.

Izraženo na drukčiji način, može se reći da u procesu shvaćanja i razumijevanja nekog teksta sudjeluju dvije vrste bitnih sastojaka, svaki od njih udvostručen: razumijevanje i shvaćanje predstavlja točku konvergencije u kojoj se sijeku dva aktivna racionalna procesa, ali suprotnog smjera, oba pasivno uronjena u ambijentalni komunikativni kontekst koji, sa svoje strane, može biti identičan, tj. zajednički, ili pak različit.

- 1) Prvo aktivno kretanje predstavlja sastojak informacije što ju je pošiljatelj povjerio kodificiranom sredstvu komunikacije, u našem slučaju govornom ili pisanom tekstu. Taj proces u sebi obuhvaća dva vida:
 - a) sadržaj i svrhu poruke prema namjeri autora teksta: ono što je autor tim tekstom htio reći i postići;
 - b) uvjetovanost sadržaja i svrhe teksta ambijentalnim komunikativnim kontekstom, bez obzira na nakanu autora: znanje i uvjerenja, ideje i vjerovanja, običaji itd., sve ono što je i sam autor nesvjesno pretpostavljao, sve ono što ga je uvjetovalo u trenutku kad je, sastavljajući svoj tekst, stupao u komunikaciju sa svojim čitateljima.
- 2) U suprotnom se smjeru kreće razumijevanje teksta od slušača ili čitatelja. I ono obuhvaća dva vida:
 - a) shvaćanje i razumijevanje informacije što je tekst sadrži u sebi, tj. asimilacija dvostrukog vida prvog čimbenika komunikacije: autorova sadržaja i namjere te uvjetovanosti obojega izvornim ambijentalnim komunikativnim kontekstom;
 - b) u svom nastojanju da shvati i razumije, tj. asimilira sadržaj, nakanu i ambijentalnu uvjetovanost poruke teksta, slušač / čitatelj u isto je vrijeme i sam uvjetovan svojim vlastitim ambijentalnim komunikativnim kontekstom: svim onim što ga nesvjesno dovodi do toga da u tekstu koji istražuje i tumači »pronalaži« i ono što uopće nije bilo u namjeri njegova autora, niti mu je to »pridodao« izvorni ambijentalni kontekst.

Po svojoj naravi, dakle, međuljudsko priopćivanje pomoću tekstova nije nikad jednosmjerno, uvjetovano jedino voljom i nakanom autora, nego i svaki pojedini čitatelj daje razumijevanju tekstova vlastiti biljeg. Njemu jedan tekst može reći više no što je njegov autor bio nakanio kazati, čak na neki način više nego što se, po sudu nekog neutralnog trećeg, u tekstu stvarno nalazi.

U idealnom slučaju egzeget, tj. tumač pojedinog teksta, imao bi – sebi i drugima – posvijestiti i osvijetliti sve te komponente komunikativnog procesa. Morao bi ne samo istražiti i utvrditi što je autor htio reći, nego i pokazati što i kako su ondašnji autorovi suvremenici, kao slušatelji i čitatelji, mogli shvatiti od svega što je autor rekao, tj. u egzegetovu dužnost ide pokazati uvjetovanost autorove namjeravane informacije ambijentalnim kontekstom u koji je bio uronjen on i njegova publika. Drugim riječima, egzeget bi imao shvatiti autora bolje i obuhvatnije nego što je taj mogao shvatiti sama sebe.²⁰

Kad je Biblija u pitanju, situacija je još složenija, egzegetova zadaća postaje još težom. Prije svega, Biblija sadrži tekstove što potječu iz prošlosti, i to vrlo drevne te zbog objektivnih razloga nedovoljno poznate prošlosti, tekstove što proizlaze i odražavaju mentalitet vrlo različit od našeg današnjeg modernog, osobito od onog tzv. zapadnjačkog mentaliteta. S jedne strane, te činjenice stavljaju biblijske tekstove uz bok ostalih drevnih tekstova. No, u ovom slučaju stvar je još kompliciranija jer se nastanak biblijskih tekstova općenito bitno razlikuje od većine antičkih tekstova. Za većinu tih se, naime, može pretpostaviti da potječu od jednog autora, bio on poznat ili nepoznat, a pojava revizija i recenzija vrlo je ograničena. Naprotiv, u slučaju biblijskih tekstova valja za sva tri bitna čimbenika komunikativnog procesa: za govornika / pisca, za medijsko

²⁰ Usp. O. F. Bollnow, »Was heißt einen Schriftsteller besser verstehen, als er sich selber verstanden hat?«, u: isti, *Das Verstehen. Drei Aufsätze zur Theorie der Geisteswissenschaften*, Mainz 1949, 25sl.

sredstvo kao nositelja informacije te, konačno, za slušatelja / čitatelja pretpostaviti višesložnost. Biblija, pa čak ni većina pojedinačnih knjiga što je čine, u njihovu današnjem obliku nisu djelo jednog jedinog autora, bio on poznat ili anonim, niti su ta djela nastala u jednokratnom spisateljskom pothvatu, često čak ni prema jedinstvenom planu. Riječ je, prije svega, o zbirci tekstova različitih autora, koji su živjeli u različita vremena i bili uvjetovani različitim ambijentalnim kontekstima, te bili nositelji različitih, koji put i oprečnih osobnih uvjerenja i nakana. Osim toga, pojedinačna djela te zbirke nisu doprla do nas u svom prvotnom obliku koji su im bili dali njihovi izvorni autori. Svako je od tih djela prešlo u zajednički poklad i posjed, na neki način u »autorsko pravo«, na početku najprije grupe učenika autorovih, kasnije čitave zajednice, nacionalne i religiozne, kojoj su bili namijenjeni i koja se njima služila. U zajednici su bili uvijek iznova čitani, tumačeni i primjenjivani. Takvo služenje biblijskim tekstovima redovito je imalo za posljedicu aktualizacijske dodatke, pojašnjenja, koji put i ispravke, konačno, prave preradbe i revizije. Pojedinačne knjige, tako narasle, stapale su se zatim u veće cjeline, konačno u »Bibliju« kako je mi danas poznajemo.²¹

Pred nama je, dakle, ne samo zbirka pojedinačnih tekstova od kojih svaki daje svjedočanstvo tekstovne komunikacije svojega autora s vlastitom publikom, nego ta zbirka, u isto vrijeme, predstavlja rezultat redakcionalnog rada susljednih autora, redaktora i tumača, i to bilo na pojedinačnim tekstovima, bilo na čitavoj zbirci. Svaki takav tekst prošao je, dakle, kroz više različitih književnih formi, sadrži nekoliko susljednih komunikativnih nakana, namjera i namjena, uvjetovan je različitim ambijentalnim kontekstima i bio je slušan i čitan od mnogih generacija primatelja. Sve to zajedno, a pogotovo kad se još uzmu u obzir problemi vezani uz materijalno prenošenje samih tekstova kroz tako dugo vremensko razdoblje, čini egzegovetov posao ekstremno teškim, zamršenim, a njegove teorije nikad potpuno izvjesnim.

Konačno, i sam je egzegovet podvrgnut istim načelima, istim zakonima i ograničenjima vezanim uz nastanak tekstova koje želi tumačiti. I on je uključen u

²¹ Imenica »biblia« u kasnom latinskom jeziku, osobito crkvenom, upotrebljavana je u sg.; u klasičnom latinskom u pl. Izvedenica je od grčke riječi *biblion*, što je opet denaturirani deminutiv imenice *biblos*: »ispisani list, svitak, knjiga«. Riječ je o kršćanskoj kovanici što od početka podrazumijeva idealnu sjedinjenost Starog i Novog zavjeta. Grčki oci upotrebljavali su u istom smislu pojam u pl. *grámmata*, »pisma«, preuzet od helenističkog židovstva (usp. 2 Mak 8,23; Dn 9,2; zatim Rm 1,2; 2 Tim 3,15; Iv 10,35). Uporaba tih pojmova u smislu singulara, bilo da se odnosi samo na Stari, bilo na Stari i Novi zavjet, već u sebi pretpostavlja njihovo usvajanje u posebnom, ne doslovnom smislu: ta zbirka po sebi raznorodnih spisa smatrana je jednom literarnom cjelinom. To je prvi rezultat o kojemu egzegovet u svom tumačenju mora voditi računa. S druge pak strane, ta činjenica u isto vrijeme povlači mnoštvo problema za interpretaciju pojedinačnih biblijskih knjiga. Riječ je prije svega o valjanosti interpretacije Starog zavjeta kroz optiku Novoga - problem o kojemu je dosta diskutirano u egzegovetskoj literaturi, usp. npr. D. L. Baker, *Two Testaments, One Bible. A study of some modern solutions to the theological problem of the relationship between the Old and the New Testaments*, Leicester 1976; A. T. Hanson, *The Living Utterances of God. The New Testament Exegesis of the Old*, London 1983. Za opći uvod u tu problematiku usp. H. Graß, *Christliche Glaubenslehre II* (Theologische Wissenschaft 12,2), Stuttgart 1974, 92sl; R. N. Longenecker, *Biblical Exegesis in the Apostolic Period*, Grand Rapids 1975; G. Ebeling, *Studium der Theologie. Eine enzyklopädische Orientierung* (UTB 336), Tübingen 1975, 26sl; J. Barr, *Old and New in Interpretation. A Study of the Two Testaments*, London, 2. izd., 1982; J. L. Kugel - R. A. Greer, *Early Biblical Interpretation* (Library of Early Christianity 3), Philadelphia 1986. *Status quaestionis* prikazan je i u H. G. Reventlow (izd.), *Hauptprobleme der Biblischen Theologie im 20. Jahrhundert* (Erträge der Forschung 203), Darmstadt 1983, 11-137. Odnosom Starog i Novog zavjeta bavi se i nekoliko priloga u svesku *Altes Testament und christlicher Glaube*, izd. I. Baldermann itd. (Jahrbuch für Biblische Theologie 6), Neukirchen 1991.

zatvoren hermeneutski krug međuljudskog priopćivanja i interpretacije. I on u sebi nosi vlastite uvjetovanosti, svjesne i nesvjesne: osobne i ambijentalne, tj. društvene, kulturne, povijesne itd. Svi ga oni istodobno kondicioniraju i transcendiraju.

Metodologija za znanstveni pristup Bibliji ovisi, dakle, o mnogostrukim uvjetima i uvjetovanostima: o osobnim uvjerenjima i opredjeljenjima egzegeta, počevši od onih filozofskih i religioznih, zatim o raznim svjesnim i nesvjesnim pretpostavkama i prekonceptijama, te konačno, o svjesnom izboru na temelju vlastitog interesa: što on u tim tekstovima traži, odnosno što u njima želi naći, iz njih izvući. Bit će, dakle, toliko različitih pristupa Bibliji, koliko i njezinih čitatelja. Upućujemo zato samo na nekoliko karakterističnih i tipičnih pristupa Bibliji, što imaju izvjesnu relevantnost za diskusiju o povijesno-kritičkoj metodi egzegeze. Riječ je o znanstvenim pristupima, ostavljamo, dakle, po strani općekulturni interes za Bibliju kao ishodište ogromnog utjecaja na kulturu, civilizaciju, misao, mentalitet i uvjerenja tolikih naroda kroz gotovo tri tisućljeća naše zajedničke povijesti. Bibliju se izričito može proučavati, prije svega, sa slijedećih stajališta:

- 1) *Biblija kao umjetničko književno djelo.* Interes za Bibliju s tog stajališta može biti različito motiviran: od osobnog estetskog doživljaja do proučavanja povijesti književnosti, bilo nacionalne židovske, bilo svjetske u kojoj ona zauzima počasno mjesto.
- 2) *Biblija kao povijesni izvor.* I s tog stajališta Biblija može biti predmetom proučavanja nacionalne židovske ili svjetske povijesti.
- 3) *Biblija kao izvor vjere.* Proučavanje Biblije s tog stajališta povezano je s načelima i pretpostavkama što nadilaze sam njezin tekst pa čak i komunikativni sadržaj i nakanu svih njezinih autora. Kad se, naime, njoj pristupa kao »Svetom pismu«, »Božjoj riječi«, onda svi njezini ljudski autori, sa svim svojim htijenjima, namjerama i uvjetovanostima stupaju u drugi plan, a Bog postaje glavni i mjerodavni autor. Ona pak egzegeza koja želi proučiti, otkriti, protumačiti i obznaniti što je Bog htio reći u Bibliji, i to kroz svu slojevitost ljudskih komunikativnih tijekova što su u njoj sadržani, ona to ne može postići jedino na temelju kriterija i metoda profanih znanosti: ni hermeneutike, ni književne teorije, ni znanosti o međuljudskom priopćivanju. Ona će nužno trebati dodatne kriterije, ne filozofske ni književne nego teološke, a time i specifičnu metodologiju. S druge pak strane, takva egzegeza, da bi zavrijedila naziv znanosti, mora posvijestiti i kritički opravdati postupak kako koordinira kriterije i načela s tih dvaju različitih, ipak ne isključivih nego komplementarnih područja: kako metodološki usklađuje svoje teološke kriterije s onima profanih znanosti, koji jednako tako mogu biti i jesu primjenjivani na istu Bibliju.

Iz svega što je rečeno proistječe da cilj s kojim netko pristupa Bibliji određuje i metodologiju kojom se ima služiti. Idealno bi bilo kad bi se na studij Biblije mogle primijeniti sve metodologije, proučiti je sa svih stajališta. No to, očito, nadilazi mogućnosti pojedinačne osobe, pa čak i skupnog rada. Svaki će egzeget dati prednost pojedinim stajalištima, primjenjujući odgovarajuće metode, prema vlastitim interesima i nakana, ovisno o vlastitom znanju i umijeću. Ne postoji, dakle, neka »univerzalna« metodologija egzegetskog rada. Najviše što se može postići jest da se različiti pristupi i odgovarajuće metode među sobom ne isključuju, nego upotpunjuju.

3. Povijesno-kritička metoda: njezine prednosti i nedostaci

Nakon uvida u postavke današnjih profanih znanosti što nužno utječu na egzegetsku obradu Biblije, razmotriti nam je kakav je pristup Biblija uživala u zajednici onih što su je od njezina nastanka do danas čitali i čitaju kao Sv. pismo. U tom se kontekstu razvila i tzv. povijesno-kritička metoda, pa je njegovo razumijevanje nužno da se shvate osnove, mogućnosti ali i ograničenja te iste metode.

a. Što podrazumijevamo pod povijesno-kritičkom metodom biblijske egzegeze

U svom današnjem obliku povijesno-kritička metoda biblijske egzegeze želi biti znanstveni metodološki model sveobuhvatnog, cjelovitog tumačenja biblijskog teksta. U tu svrhu ona se sastoji, u sebi objedinjuje čitav niz metodoloških postupaka, od kojih svaki obrađuje isti tekst pod nekim drugim specifičnim vidom. S obzirom pak na povijesni razvoj te metode, većina tih njezinih metodoloških koraka nastala je neovisno, kao zasebna metoda, bez namjere da bude dio neke sveobuhvatne metodološke cjeline. Riječ je, prije svega, o slijedećim »metodama«:

- **Literarna kritika** (»*Literarkritik*«)²². To je, osim, naravno, **kritike teksta** o kojoj kasnije, najstariji dio povijesno-kritičke metode. Začeci se, naime, te metode naziru već tijekom 18. st. u literarno-kritičkim pokušajima da se odgonetne povijest nastajanja i preobrazbi biblijskog teksta. U temelju joj je, dakle, slutnja da današnji oblik teksta pojedinih biblijskih knjiga nije onaj izvorni, kako je izašao iz pera autora kojemu je tradicionalno pripisan. Taj metodološki postupak dobio je svoj standardni oblik u drugoj polovici prošlog stoljeća, u djelima K. H. Grafa (1815. do 1869.) i J. Wellhausena (1844-1918). Najviše se pozornosti posvećivalo proučavanju Petoknjžja, i to pod pretpostavkom da je nastalo iz izvorno neovisnih pisanih »dokumenata«, pa je i sama metoda dobila naziv »dokumentarne hipoteze« (»*Urkunden-Hypothese*«), a ako joj je glavni cilj bio rastvaranje današnjeg teksta na te prethodne »izvore«, metoda je prozvana i »hipotezom književnih izvora« (»*Quellen-Hypothese*«).
- **Kritika / povijest književnih oblika** (»*Formkritik / Formgeschichte*«)²³. Predmet istraživanja pomiče se od nastojanja da se potpuno literarnim kriterijima iz teksta izdvoje izvorni »dokumenti«, na proučavanje formalnog ustrojstva, strukture pojedinih literarnih cjelina, perikopa i većih kompozicija. Takav pristup omogućio je otkriti postojanje književnih stereotipa, uzoraka, tzv. »književnih rodova / vrsta« (»*Gattung*«).²⁴ Svaki takav »književni rod« upućuje na izvornu ambijentaciju u točno određenim okolnostima konkretnog života (»*Sitz im Leben*«) u kojima je

²² Pojam »literarna« ne bi valjalo pohrvatiti u »književna« jer »književna kritika« u ustaljenoj hrvatskoj terminologiji ima točno određeno - i drukčije - značenje, naime kritičkog osvrta, usp. Škreb, »Znanost«, 17ssl. Najnoviji, sažeti prikaz razvoja i problematike egzegetске literarne kritike sadrži netom objavljeno djelo J. Werlitz, *Studien zur literarkritischen Methode. Gericht und Heil in Jesaja 7,1-17 und 29,1-8* (Beiheft zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 204), Berlin - New York: W. de Gruyter, 1992.

²³ Razlučivanje na »kritiku« i »povijest« kod ovog i slijedećih naziva pojedinih metodoloških postupaka dio je novijih spoznaja i teži k pojmovnoj preciznosti, dok je u prošlosti svaki od njih, već prema izboru pojedinih autora, bio upotrebljavan za označavanje čitave metode, dakle, manje-više sinonimno. Pritom »kritika« označava sinkroničnu analizu podataka na temelju koje »povijest« nastoji rekonstruirati diakroničku sintezu postupnog razvoja teksta.

²⁴ O pojedinim pojmovima i njihovoj razlici usp. dolje.

nastao i s kojim ga veže nerazdvojiva međusobna ovisnost. Takav način proučavanja biblijskih tekstova usavršen je do razine samostalne metode početkom 20. stoljeća, posebice zaslugom H. Gunkela (1862-1932)²⁵.

- **Kritika / povijest predaje** (*»Traditionskritik / Traditionsgeschichte«*). Polovicom našeg stoljeća, naročito zaslugom G. von Rada (1901-1971) i M. Notha (1902-1968) te – iako na njoj svojstven način – tzv. »skandinavske škole«, razvila se nova metoda, koja smatra da se biblijske tekstove ne može adekvatno shvatiti niti se može objasniti njihovo nastajanje ako ih se istražuje jedino kao pisane književne proizvode, nego valja prodrijeti i dublje: u njihov pretpismeni stadij, u razdoblje usmenih predaja što su prethodile i pratile pisane zapise.
- **Redakcijska kritika / povijest** (*»Redaktionskritik / Redaktionsgeschichte«*). Prevladajući jednostrani pristup, prije svega tradicionalne, literarne kritike koja je svu pažnju i važnost pridavala jedino izvornom autoru, a naknadne redaktore biblijskog teksta degradirala na obične i nevažne »kompilatore«, poslije 2. svjetskog rata rađa se još jedan novi metodološki pristup koji nastoji revalorizirati književni i teološki prinos svakog pojedinog redaktora. Svaki je od njih dao svoj pečat biblijskom tekstu tijekom njegova povijesnog nastajanja, sve do današnjeg oblika. Usavršavanje te metode zasluga je novozavjetnih bibličara G. Bornkamma (1905-), H. Conzelmanna (1915-) i W. Marxena (1919-).

U prijelazu između šezdesetih i sedamdesetih godina diskusija o metodologiji egzetskog istraživanja dozrela je do te mjere da se uvidjela mogućnost prevladati dotadašnju manje ili više nazočnu isključivost pojedinih opisanih metodoloških pristupa, uključivši ih u veću, sveobuhvatnu metodološku cjelinu u kojoj svaki od njih ima svoje mjesto i ulogu. Sve su te dotadašnje samostalne »metode« postale susljedni metodološki koraci jedne jedine cjelovite »povijesno-kritičke metode«, koja bi u glavnim crtama imala jednako vrijediti za Stari i za Novi zavjet.

Usporedo s tim uključivanjem tradicionalno samostalnih povijesno-kritičkih »metoda« u jedan jedini metodološki niz, vodilo se računa i o promjenama u njihovu shvaćanju što su u međuvremenu dozrele na temelju teorijske diskusije i praktične primjene.

- Na početak niza susljednih metodoloških postupaka stavljena je **kritika teksta** (*»Textkritik«*). Ona je nužna pretpostavka svakog znanstvenog istraživanja biblijskog teksta, pa je i dotad bila sastavni dio svih pojedinačnih kritičkih metoda. Njezina je svrha utvrditi tzv. *textus receptus*, tj. onaj tekst što je nakon procesa formacije bio prihvaćen kao kanonski, definitivni. Riječ je, dakle, o tome da se dobije kritičko izdanje teksta na temelju prosudbe razilaženja pojedinih varijanata u rukopisima na kojima se ono temelji, kao i inačica u starim prijevodima. U slučaju hebrejskog Starog zavjeta to znači oslobađanje teksta svih primjesa i pogrešaka nastalih tokom prepisivanja, idući unatrag sve do originalnog, kanoniziranog masoretskog teksta. No ne dalje. Odatle unatrag polazi literarna kritika nastojeći osvijetliti njegovu pretpovijest. U isto vrijeme kritika teksta leksičkom, gramatičkom (tj. morfološkom i sintaktičkom) te stilskom analizom polučuje njegovo ispravno razumijevanje na razini jezika.

²⁵ Usp. H. Gunkel, »Ziele und Methoden der Erklärung des Alten Testaments«, u: isti, *Reden und Aufsätze*, Göttingen 1913, 11-29.

- Nakon svih pojedinačnih metodoloških koraka može se pridodati, prema afinitetima egzegeta ili njegove publike, odnosno prema svrsi i namjeni istraživanja, razna **tumačenja i interpretacije**: a) komentar redak po redak, što sadrži tumačenje pojmova, činjenica, teoloških ideja itd.; b) globalnu interpretaciju teksta, njegove uloge i dometa pod teološkim²⁶, antropološkim, povijesnim vidom itd. No takve interpretacije, osobito ako su subjektivne naravi, kao što je teološka ili eventualno dogmatska interpretacija, izlaze iz užeg okvira egzegeze.
- Pojedine »metode« doživjele su tokom prakse i teorijske diskusije izvjesne preobrazbe i u tom se obliku uključuju u sveobuhvatni niz pojedinačnih koraka od kojih se danas sastoji povijesno-kritička metoda:

a) Literarna kritika nema više svrhu identificirati »izvore« od kojih je prvotni autor sastavio biblijski tekst nego rastvoriti taj tekst na tzv. »male jedinice«: minimalne komadiće teksta od kojih svaki u sebi sadrži jednu jedinu elementarnu česticu literarnog ostvarenja te tako nužno potječe od jednog jedinog autora. Na temelju studija međusobne povezanosti, odnosno ovisnosti tih »malih jedinica«, prosuduje se koje jedinice idu skupa a koje se nužno izdvajaju, te tako tekst biva raslojen na susljedne »naslage« u smislu relativne kronologije.

b) Uočena je bitna razlika između kritike književnog oblika (*»Formkritik«*) i kritike književnog roda / vrste (*»Gattungskritik«*). Naziv »književni oblik« u prijevodu stručnog termina *»Formkritik«* ne smije se shvatiti kao neodređeni, tj. širi i obuhvatniji pojam koji u sebi uključuje »književne rodove« i »književne vrste«, nego je, zapravo, riječ o dvije različite stvari: »književni oblik« odnosi se na točno određenu, jedinstvenu »formu« nekog konkretnog teksta, dok se ostala dva pojma odnose na tipološko, dakle apstraktno, razvrstavanje na temelju sličnosti pojedinih »književnih oblika«. Takvo razvrstavanje u biblijskoj se egzegezi redovito naziva »kritikom književnih rodova« (*»Gattungskritik«*), bez neke daljnje specifikacije. U profanoj se pak znanosti o književnosti često luči između »književnih rodova« i »književnih vrsta« u smislu slojevite podjele: jedan književni rod obuhvaća više književnih vrsta. U biblijskoj egzegezi takva podjela nije uobičajena, prije svega jer je tipologija biblijskih tekstova puno zamršenija i njezina razrada mnogo detaljnija, pa se njezin prikaz na slojevit način ne bi dao svesti na samo dvije kategorije. U egzegetskoj se, dakle, literaturi mogu susresti oba pojma: »književni rod« i »književna vrsta«, i to manje-više kao sinonimi.

Ipak, u objedinjavanju različitih, dotad samostalnih metodoloških postavki i pristupa, nije se nikad došlo do potpunog suglasja. Pojedini pojmovi, iako upotrebljavani u smislu stručnih naziva, nisu ni danas u svoj literaturi rabljeni jednoznačno.²⁷ Priručnici se razlikuju u izboru, broju, poretku i razgraničenju pojedinih metodoloških koraka, koji put zbog vlastitih teorijskih odstupanja, no koji put i zbog

²⁶ O principima teološke interpretacije usp. npr. J. Goldingay, *Approaches to Old Testament Interpretation*, Downers Grove, IL, 2. izd., 1990.

²⁷ Za prvu informaciju mogu poslužiti F. Flor Serrano - L. Alonso Schökel, *Diccionario terminologico de la ciencia biblica*, Valencia 1979 [= *Dizionario terminologico della scienza biblica*, izd. T. Tosatti, Rim 1981; *Petit vocabulaire des études bibliques* (Lire la Bible 60), Pariz 1982]; P. - G. Müller, *Lexikon exegetischer Fachbegriffe* (Biblische Basis Bücher 1), Stuttgart - Kevelaer 1985 [= *Lessico della scienza biblica* (Leggere oggi la Bibbia 3.11), Brescia 1990]; *A Dictionary of Biblical Interpretation*, izd. R. J. Coggins - J. L. Houlden, London - Philadelphia 1990.

specifičnosti tekstova, npr. između Starog i Novog zavjeta, pa onda zbog različitih književnih rodova itd. Ne može se, naime, postulirati da na Pentateuh i Psalme, na Evandjelja i Pavlove poslanice budu primjenjivani jedni te isti metodološki postupci. Zato npr. priručnici nikad ne nude opću »biblijsku« povijesno-kritičku metodu, nego uvijek obrađuju odvojeno barem Stari i Novi zavjet. S literarnog, naime, stajališta Novi se zavjet u svojim osobinama, književnim rodovima, problemima itd. itekako razlikuje od Starog zavjeta, pa neminovno zahtijeva i primjereni metodološki pristup.

Kad je riječ o tako objedinjenoj, sveobuhvatnoj povijesno-kritičkoj metodi za starozavjetne tekstove, klasičnima se mogu smatrati prikazi W. Richtera²⁸, E. Zengera²⁹ i G. Fohrera³⁰. Na istoj liniji, iako s drukčijim izborom i redoslijedom, nalaze se i H. Barth – O. H. Steck³¹ te kratki uvod O. Kaisera³², dok je klasično djelo K. Kocha u svojoj postavci dosta osamljeno: ono na neki način nastavlja tradiciju započetu od H. Gunkela ako čitavu povijesno-kritičku metodu gleda pod vidom »povijesti književnih oblika«³³.

Klasičnim prikazom novozavjetne verzije povijesno-kritičke metode smatra se uvod H. Zimmermanna³⁴, a može mu se pridružiti i onaj A. Smitmansa³⁵.

Slijedi čitav niz metodoloških uvoda kojih je svrha prikazati povijesno-kritičku metodu s manje ili više odstupanja od tradicionalnog izbora i redoslijeda pojedinih koraka te s dosta detaljnih uputa za praktičnu provedbu. Na oba Zavjeta odnose se već spomenuti prikaz P. Gillemette – M. Brisebois³⁶ kao i priručnik W. Stengera³⁷. Na

²⁸ U 3. dijelu već citiranog djela *Exegese als Literaturwissenschaft*, 49sl.

²⁹ »Ein Beispiel exegetischer Methoden aus dem Alten Testament«, u: *Einführung in die Methoden der biblischen Exegese*, izd. J. Schreiner, 97-148 [= »Ejemplo de crítica textual bíblica«, u: *Introducción a los métodos de la exégesis bíblica*, izd. J. Schreiner, 113-128].

³⁰ G. Fohrer itd., *Exegese des Alten Testaments*. Einführung in die Methodik (Uni-Taschenbücher 267), Heidelberg 1983.

³¹ H. Barth - O. H. Steck, *Exegese des Alten Testaments*. Leitfaden der Methodik. Ein Arbeitsbuch für Proseminare, Seminare und Vorlesungen, Neukirchen-Vluyn, 11. izd., 1987.

³² »Die alttestamentliche Exegese«, u: G. Adam - O. Kaiser - W. G. Kümmel, *Einführung in die exegetischen Methoden* (Studium Theologic 1), München, 5. izd., 1975, 9-60 [»Old Testament Exegesis«, u: O. Kaiser - W. G. Kümmel (izd.), *Exegetical Method*. A Student Handbook. New revised ed., New York 1981, 1-41.77-101].

³³ K. Koch, *Was ist Formgeschichte?* Neue Wege der Biblexegese, Neukirchen, 5. izd., 1989 [2. izd. 1967 = *The Growth of the Biblical Tradition*. The Form-Critical Method, New York 1969]. Za pripravljanja ovog članka nedostupno mi je bilo djelo J. H. Hayes, *An Introduction to the Old Testament Study*, Nashville 1979.

³⁴ H. Zimmermann, *Neutestamentliche Methodenlehre*. Darstellung der historisch-kritischen Methode, Stuttgart, 7. izd., 1982 [= *Los métodos histórico-críticos en el Nuevo Testamento* (Biblioteca de autores cristianos 295), Madrid 1969 = *Metodologia del Nuovo Testamento*. Esposizione del metodo storico-critico, Torino 1971].

³⁵ A. Smitmans, »Ein Beispiel exegetischer Methoden aus dem Neuen Testament«, u: *Einführung in die Methoden der biblischen Exegese*, izd. J. Schreiner, 149-193 [= »Los métodos exegeticos en un ejemplo tomado del Nuevo Testamento«, u: *Introducción a los métodos de la exégesis bíblica*, izd. J. Schreiner, 195-252].

³⁶ *Introduction aux méthodes historico-critique* [= *Introduzione ai metodi storico-critici*]; od klasičnog prikaza odstupa jedino uključenje »komparativne metode« u slijed metodoloških koraka. Riječ je o istraživanju Biblije u kontekstu njezina povijesnog ambijenta, uspoređujući židovsku religiju, literaturu itd. s onima okolnih naroda. Za takav pristup djelu usp. S. Talmon, »The 'comparative method' in biblical interpretation – principles and problems«, u: *Congress Volume: Göttingen 1977*, izd. J. A. Emerton (Supplements to Vetus Testamentum 29), Leiden 1978, 320-356; *Scripture in Context* (Pittsburgh Theological Monograph Series 34), Pittsburgh 1980.

³⁷ W. Stenger, *Biblische Methodenlehre*, Düsseldorf 1987 [= *Metodologia biblica* (Giornale di Teologia 205), Brescia 1991]; sadrži mnogo primjera iz Starog i Novog zavjeta. Stenger pojedine

Novi se zavjet ograničuju prilozi u zbirci I. H. Marshalla³⁸, zatim R. F. Collings³⁹, M.-A. Chevalier⁴⁰, H. Conzelmann - A. Lindemann⁴¹, C. Tuckett⁴² i G. Strecker - U. Schnelle⁴³.

Uvažavajući postavke i uvide novije diskusije, potpuno nove putove u egzegetskoj metodologiji traže: u odnosu na čitavu Bibliju H. Schweizer⁴⁴, u novozavjetnoj metodologiji K. Berger⁴⁵ i W. Egger⁴⁶.

Ponajprije studentima, odnosno širem krugu zainteresiranih, namijenjeni su slijedeći pojednostavljeni prikazi egzegetske metode: I. Hermann⁴⁷, J. Rouquette⁴⁸, H. Schürmann⁴⁹, G. Lohfink⁵⁰, C. Bussmann - D. Van der Sluis⁵¹, M. Brisbois⁵², J. H. Hayes - C. R. Holladay⁵³ i G. D. Fee⁵⁴. Općem čitateljstvu namijenjen je i opis postavki i procedura različitih znanstvenih, »pučkih« te čak ideoloških pristupa Bibliji u naše doba, objavljen u časopisu *Servitium*⁵⁵.

metodološke postupke navodi u neobičnom redoslijedu i samo djelomično vodi računa o rezultatima kritike na tradicionalni prikaz povijesno-kritičke metode.

³⁸ I. H. Marshall (izd.), *New Testament Interpretation. Essays on Principles and Methods*, Exeter 1985.

³⁹ R. F. Collings, *Introduction to the New Testament*, Garden City 1983, 75-229.

⁴⁰ M.-A. Chevallier, *Exégèse du Nouveau Testament. Initiation à la méthode* (Le Monde de la Bible 3), Genf 1984.

⁴¹ H. Conzelmann - A. Lindemann, *Arbeitsbuch zum Neuen Testament* (UTB 52), Tübingen, 8 izd., 1985 [= *Interpreting the New Testament. An Introduction to the Principles and Methods of N.T. Exegesis*, Peabody, MA 1988 = *Guida allo studio del Nuovo Testamento* (Commentario storico-egzegetico dell'Antico e del Nuovo Testamento. Strumenti 1), Casale Monferrato 1986] - djelo sadrži opći uvod s metodološkim prikazom.

⁴² C. Tuckett, *Reading the New Testament. Methods of Interpretation*, Philadelphia 1987.

⁴³ G. Strecker - U. Schnelle, *Einführung in die neutestamentliche Exegese* (UTB 1253), Göttingen, 3. izd., 1988. Nisam imao uvida u djelo K. Haackera, *Neutestamentliche Wissenschaft. Eine Einführung in Fragestellungen und Methoden*, Wuppertal 1981.

⁴⁴ H. Schweizer, *Biblische Texte verstehen. Arbeitsbuch zur Hermeneutik und Methodik der Bibelinterpretation*, Stuttgart 1986.

⁴⁵ K. Berger, *Exegese des Neuen Testaments. Neue Wege vom Text zur Auslegung* (UTB 658), Heidelberg 1977.

⁴⁶ Već spomenuto djelo *Methodenlehre* [= *Metodologia*].

⁴⁷ I. Hermann, *Begegnung mit der Bibel. Eine Einübung*, Düsseldorf, 2. izd., 1964 [= *Initiation à l'exégèse moderne* (Lire la Bible 12), Pariz 1967].

⁴⁸ J. Rouquette, *Petite méthode pour l'analyse des textes, avec des exemples pris dans la Bible*, Montpellier 1975.

⁴⁹ H. Schürmann - J. Wanke, *Die exegetische Seminararbeit. Arbeitsanweisungen für Seminarteilnehmer* (H. Schürmann); *Die wichtigsten Hilfsmittel für das Studium des Neuen Testaments* (J. Wanke), Leipzig, 5 izd., 1976.

⁵⁰ G. Lohfink, *Jetzt verstehe ich die Bibel. Ein Sachbuch zur Formkritik*, Stuttgart 1973 [= *Ora capisco la Bibbia*, Bologna 1977; *The Bible: Now I get it! A Form-Criticism Handbook*, Garden City, NY, 1979; *Enfin je comprends la Bible. Un livre sur la critique des formes* (Essais Bibliques 14), Genève 1987].

⁵¹ C. Bussmann - D. Van der Sluis, *Die Bibel studieren. Einführung in die Methoden der Exegese*, München 1982.

⁵² M. Brisbois, *Des méthodes pour mieux lire la Bible. L'exégèse historico-critique* (De la Parole à l'écriture 1), Montréal 1983 [= *Métodos para leer mejor la Biblia* (Colección Estudios Bíblicos 1), Madrid 1991].

⁵³ J. H. Hayes - C. R. Holladay, *Biblical Exegesis. A Beginner's Handbook*, Atlanta 1982.

⁵⁴ G. D. Fee, *New Testament Exegesis. A Handbook for Students and Pastors*, Philadelphia 1983; B. Corsani, *Esegesi. Come interpretare un testo biblico* (Quaderni di formazione 4), Torino, 2. izd., 1989.

⁵⁵ *Lecture della Bibbia = Servitium. Quaderni di spiritualità*, ser. II, sv. 11, br. 19-20 (1977).

b. Teorijske pretpostavke i povijesni razvoj

Za svakog je Židova *Miqra'* («[Sveto] Štivo«), odnosno *Tanach* (kratica za »Zakon, Proroci i Spisi«,), tj. Stari zavjet, uvijek bio a i danas je prije svega izvor, i to glavni, vijesti i podataka o povijesti vlastite nacije, države, kulture i civilizacije. Za svakog je religioznog Židova ta ista nacionalna povijest ujedno i »sveta povijest«, »povijest spašenja«, a nacionalna kultura i civilizacija nije za nj ništa drugo nego odraz obdržavanja i izvršavanja Božjih zapovijedi, objavljenih u Zakonu i Mudrosti. Zato u svakog Židova, bio on religiozan ili ne, Biblija budi osjećaj da je u neposrednom, izravnom dodiru s njenim sadržajem; on se sam osjeća unutar te iste neprekinute životne kolotečine kojom njegov narod hodi kroz povijest, a koja je i sadržaj Biblije, o kojoj ona govori i iz koje je proizašla. Razumljivo je, dakle, da svaki Židov i nesvjesno Bibliju čita, shvaća i prihvaća prije svega u konkretnom, doslovnom, materijalnom smislu. Već sama Biblija rabi konkretni i povijesni način govora, čak i onda kad se služi tipologijom i alegorijom.⁵⁶ Biblija ne zna za apstraktni govor.

Pojavom kršćanstva situacija se mijenja. Nova vjerska zajednica proizvela je svoje vlastite »svete spise« što sadrže svjedočanstva o normativnom razdoblju njezina nastanka, naime Novi zavjet, no, u isto vrijeme, ona je »posvojila« i svete knjige židovske nacionalno-religiozne zajednice koje su na taj način postale »Stari zavjet«. U odnosu na Novi zavjet kršćani su razvili isti povijesno-doslovni pristup kao Židovi u odnosu na Stari. S obzirom pak na Stari zavjet, kršćani nasljeđuju od Židova povijesno-doslovno shvaćanje, ali ga ne mogu u potpunosti primijeniti, nego su prisiljeni u mnogim konkretnim slučajevima razviti i razumijevanje u prenesenom smislu bilo koje vrsti: tipološko ili alegorijsko. Samo tako je, naime, prva kršćanska zajednica, kad su u njoj prevladali kršćani iz poganstva do gotovo potpunog isključenja onih iz židovstva, mogla na se primijeniti obećanja dana »Izraelu«: ako ih je shvaćala ne upravljena »Izraelu po tijelu« – jer taj i dalje postoji, ali izvan Crkve – nego »Novom Izraelu«, izraslom ne iz etničkog podrijetla nego iz vjere.

Za kršćane, dakle, vjera postade glavna, redovito i jedina osnova, cilj i kriterij za interpretaciju biblijskih tekstova. Otpao je nacionalno-povijesni interes tako tipičan za židovski pristup Bibliji, a interes, poradi opće kulture i povijesti sveden je na minimum i u svakom slučaju podložan vjerskom interesu. To se odrazilo i na metodologiju tumačenja. Prevladali su teološki kriteriji nad svim ostalima. Npr. lingvistički studij biblijskog teksta, u cvatu u prva 4 stoljeća (Origen, Jeronim), sve je više zanemaran i napušten sve do totalnog zaborava originalnih jezika na kojima je pisan biblijski tekst.⁵⁷ Pristup Bibliji kao djelu književne umjetnosti nije u starini nikad ni pokušavan. Uz religiozni, jedino je povijesni pristup preživio, ali podložan onom prvome: sve ono što su biblijski tekstovi sadržavali u narativnom, izvještajnom obliku, shvaćano je kao radikalno

⁵⁶ O različitim načinima i metodama tumačenja biblijskih tekstova u starom Izraelu, tj. prije no što su oblikovane klasične metode (rabinskog) judaizma usp. M. Fishbane, *Biblical Interpretation in Ancient Israel*, New York 1985; repr. 1986.

⁵⁷ Za patristički pristup Bibliji i metode njezina tumačenja usp. M. Simonetti, *Profilo storico dell'esegesi patristica* (Sussidi patristici 1), Rim 1981; isti, *Lettera e/o allegoria*. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica (Studia Ephemeridis »Augustinianum« 23), Rim 1985. Za srednjovjekovnu egzegzu usp. B. Smalley, *The Study of the Bible in the Middle Ages*, Oxford, 3. izd., 1983 [1. izd. 1952 = *Lo studio della Bibbia nel Medioevo*. Introduzione all'edizione italiana di C. Leonardi (Collana di studi religiosi 25), Bologna 1972]. Usp. isto tako M. Pesce, »Un'équipe italiana di ricerca sulla storia dell'esegesi antica. Quale Interesse per l'esegesi scientifica?«: *Rivista Biblica* 32 (1984) 327-348.

»povijesno«. Imalo je naime služiti apologetskoj svrsi: »dokazati« povijesnu izvjesnost te time istinitost i isključivi autoritet vlastite vjere.

Osim kao pobudno štivo – svrsishodno »pročišćeno« – Biblija je u kršćanskoj teologiji, posebno u njezinom klasičnom skolastičkom obliku, bila svedena na rudnik iz kojega se iskopavao »dokazni materijal« za dogmatske teze, postala je riznica, florilegij gotovih sentencija u koje se, naravno, nije moglo sumnjati. Ništa nije smetalo što je za takvu uporabu biblijski tekst zapravo nestao, bio sveden na puki slijed pojedinačnih rečenica koje su rabljene bez obzira na njihov kontekst, jedino zato što im je formulacija zvučala tako da je mogla poslužiti kao »dokaz« vlastitih teoloških teza.

Situacija se počela radikalno mijenjati širenjem novog mentaliteta što ga obično nazivamo renesansom. Karakteriziraju ga, s jedne strane, neizmjereno oduševljenje klasičnim starinama i, s druge strane, odbacivanje svih onih uspomena, sjećanja i, navodnog, znanja što ih je o tim starinama do u to doba bio donio jedini do tad mogući posrednik, tj. tradicija, prenoseći ih od generacije do generacije. Taj se mentalitet, dakle, očituje kao lom sa sadašnjošću i njezinim uvriježenim tradicionalnim shvaćanjima i kao spremnost na skok daleko u prošlost, kako bi se izravno i bez ikakvog posredništva mogle dokučiti vrijednosti klasične civilizacije. Tradicija kao posrednik znanja i istina, ponajprije povijesnih a onda i drugih, dospjela je u sumnju, izgubila je vjerodostojnost. Tako se rodio kritički duh: odbijanje da se prihvati istinitost bilo kakve tvrdnje samo zato što je dio općeg tradicionalnog uvjerenja, prenošenog s generacije na generaciju, još manje ako joj je jedini kriterij vjerodostojnosti nalog nekog autoriteta, uključivši i onaj religiozni. Kritički duh zahtijeva da svaku postavku koja se nudi kao istinita treba istražiti i ispitati, i to svatko sam i izravno, bez posrednikâ i bez autoritetâ. Takav renesansni mentalitet bio je humus iz kojega je izrastao pravi povijesno-kritički pristup stvarnosti kako ga mi i danas poznajemo.

Neposredan učinak takvog mentaliteta i duha bio je procvat mnogih znanosti, posebno lingvističkih, kako bi se moglo crpiti informacije izravno iz originalnih antičkih izvora. Na biblijskom je području to dovelo do ponovnog proučavanja originalnih biblijskih jezika, a Biblija kao takva postala je predmetom povijesno-kritičkog istraživanja.

Povijesno-kritički osjećaj takvog tipa u dobroj je mjeri oblikovao duh nositelja reforme. Na crkveno-teološkoj razini ona se očitovala kao odbacivanje tradicije i kao afirmacija načela »sola Scriptura«. Neprihvatanje mjerodavnosti crkvenog učiteljstva, ako je shvaćeno kao utemeljeno jedino na tradiciji, u isto je vrijeme značilo poziv da se vjerska i teološka normativnost traži na povijesno-kritički način, direktno u izvorima: u Sv. pismu. Takav stav nužno je smjestio Bibliju u središte kršćanstva: bilo osobne vjere bilo službene znanosti i teologije. Dok je u katoličkoj teologiji bila nazočna sklonost upotrebljavanja Biblije u funkciji dogmatike, u protestantskom teološkom sustavu, barem teorijski, trebalo je biti obrnuto. Očito takav pogled na Sv. pismo kao središte vjere i teologije nije mogao ne pobuditi procvat biblijskih znanosti. To je bio jedan od glavnih, iako ne jedini duhovni kontekst iz kojega je nikla povijesno-kritička metoda biblijske egzegeze.

Biblijske studije u 17. st. mogu se smatrati pripravom terena na kojemu će se razviti povijesno-kritička metoda, a prve kritičke studije u punom smislu riječi pojavljuju se tijekom 18. st.⁵⁸

⁵⁸ Standardno djelo za povijest razvoja povijesno-kritičke metode bez daljnega je H.-J. Kraus, *Geschichte der historisch-kritischen Erforschung des Alten Testaments*, Neukirchen, 4. izd., 1988 [2.

c. Prednosti i ograničenja povijesno-kritičke metode

Kratak, vrlo pojednostavljen povijesni prikaz pristupa Bibliji imao je svrhu smjestiti korijene povijesno-kritičke metode u okvir općeg razvoja zapadnjačke civilizacije. Ta je metoda u našem stoljeću potpuno ovladala biblijskom znanošću, iako ne bez pridržaja i oporbi.⁵⁹

izd. 1969 = *L'Antico Testamento nella ricerca storico-critica dalla Riforma ad oggi* (Collana di studi religiosi, 12), Bologna 1969]. Standardna djela za povijest shvaćanja i tumačenja Biblije osim toga su *The Cambridge History of the Bible*. Vol. I: From the Beginning to Jerome, izd. P. R. Ackroyd, Cambridge 1970; repr. 1976, 412-563; Vol. II: The West from the Fathers to the Reformation, izd. G. W. H. Lampe, Cambridge 1969, 155-279; Vol. III: The West from the Reformation to the Present Day, izd. S. L. Greenslade, Cambridge 1963, repr. 1987, passim; i pojedini svesci niza *Bible de tous les temps*, izd. C. Kannengiesser, vol. 1-8, Pariz 1984-89. Kratak prikaz čitave povijesti biblijske egzegeze donose P. Guillemette - M. Brisebois, *Introduction aux méthodes historico-critiques*, 15-88 [= *Introduzione ai metodi storico-critici*, 15-82]. Usp. osim toga G. Ebeling, »Die Bedeutung der historisch-kritischen Methode für die protestantische Theologie und Kirche«: *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 47 (1950) 1-46 [= *Wort und Glaube*, 1, Tübingen, 3. izd., 1967, 1sl.]; E. G. Kraeling, *The Old Testament since the Reformation*, London 1955; J. Schreiner, »Zur Geschichte der alttestamentlichen Exegese: Epochen, Ziele, Wege« u: *Einführung in die Methoden der biblischen Exegese*, izd. J. Schreiner, 1-17 [= »Breve historia de la exégesis veterotestamentaria: épocas, objetivos, caminos«, u: *Introducción a los métodos*, izd. J. Schreiner, 11-31]; R. Grant - D. Tracy, *A Short History of the Interpretation of the Bible*, Philadelphia, 2. izd., 1984 [1. izd. 1963 = *L'Interpretation de la Bible des origines chrétiennes à nos jours*, Pariz 1967]; P. Gibert, *Petite histoire de l'exégèse biblique* (Lire la Bible 94), Pariz 1992. Za povijest egzegeze pod vidom prinosa pojedinih bibličara usp. R. E. Clements, *A Century of Old Testament Study*, Guildford - London, 2. izd., 1983 [1. izd. amer.: *One Hundred Years...*, Philadelphia 1976]; P. Piret, *L'Écriture et l'Esprit. Une étude théologique sur l'exégèse et les philosophies* (Collection: Institut d'Études Théologiques 7), Bruxelles 1987; P. Addinall, *Philosophy and Biblical Interpretation. A study in nineteenth-century conflict*, Cambridge 1991; J. C. O'Neill, *The Bible's Authority. A Portrait Gallery of Thinkers from Lessing to Bultmann*, Edinburgh 1991. Razvoj i prihvata povijesno-kritičke metode u katoličkom ambijentu te uvid u sadašnje stanje metodološke diskusije dodirnuti su u mnogim člancima zbornika *Naissance de la méthode critique. Colloque du centenaire de l'École biblique et archéologique française de Jérusalem* (Patrimoines. Christianisme), Pariz 1992. O utjecaju kritičkog duha na shvaćanje različitih smislova Pisma usp. osobito članak: P.-M. Beaudé, »Exégèse contemporaine et sens de la Bible«, u: isto, 245-253.

Za Novi zavjet usp. W. G. Kümmel, *Das Neue Testament. Geschichte der Erforschung seiner Probleme*, Freiburg, 2. izd., 1970 [= *Il Nuovo Testamento. Storia dell'indagine scientifica sul problema neotestamentario* (Collana di studi religiosi, 12), Bologna 1976; *The New Testament. The History of the Investigation of Its Problems*, Nashville 1972; London 1973]; isti, *Das Neue Testament im 20. Jahrhundert. Ein Forschungsbericht* (Stuttgarter Bibelstudien 50), Stuttgart 1970 [= u: H. Vorgrimler - R. Van der Gucht (izd.), *Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert. Perspektiven, Strömungen, Motive in der christlichen und nichtchristlichen Welt*, Freiburg i. B., 2. izd., 1970, 279-371]; R. Kieffer, *Essais de méthodologie néotestamentaire* (Coniectanea Biblica. New Testament Series 4), Lund 1972; V. P. Furnish, »The Historical Criticism of the New Testament: A Survey of Origins«: *Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester* 56 (1974) 336-370; H. J. Genth, *Kleine Geschichte der neutestamentlichen Wissenschaft*, Göttingen 1977; K. Berger, *Exegese und Philosophie* (Stuttgarter Bibelstudien 123-124), Stuttgart, 1986; S. Neill - T. Wright, *The Interpretation of the New Testament 1861-1986*, Oxford - New York 1988.

⁵⁹ Službeni prihvata od Katoličke crkve zrio je postupno: ta je metoda dobila »pravo glasa« u katoličkim teološkim učilištima enciklikom Pija XII »Divino afflante Spiritu« (30. 9. 1943: usp. *Acta Apostolicae Sedis* 35 [1943] 297-325 i hrv. prijevod u nizu »Dokumenti« br. 20, Zagreb 1968). Kasnije je potvrđena i pojašnjena njezina primjena i na Novi zavjet dokumentom Papinske biblijske komisije »Instructio de Historia Evangeliorum Veritate« (21. 4. 1964). Definitivni i potpuni prihvata zapečaćen je dogmatskom konstitucijom 2. Vatikanskog koncila »Dei Verbum« (18. 11. 1965). O ulozi te konstitucije usp. N. W. Höslinger, »25 godina 'Dei Verbum'«: *Svesci - Communio*, br. 70-73 (1991) 42-44 [orig. = »25 Jahre Dei Verbum«: *Bibel und Kirche* 45 (1990) 174-178]; J.

Da bi se moglo shvatiti prednosti i ograničenja te metode⁶⁰ i razumjeti njezinu aktualnu kritiku, valja prije svega osvijetliti i razlučiti dva oblika pod kojima se ta rasprava odvija. To su teorijske, gotovo ideološke osnove i pretpostavke na kojima se metoda zasniva i verifikacija njezine primjenjivosti i uspješnosti u konkretnom egzegetskom radu.

Teorijske osnove i pretpostavke povijesno-kritičke metode izravno proizlaze iz kritičkog duha kako smo ga gore opisali. Ta metoda, dakle, egzegezu smatra prije svega *znanostu*. Zato njezin jedini »motor«, kao i kod ostalih znanosti, može biti samo ljudski um. Ona ne može prihvatiti argumente koji ne proizlaze iz ljudskog umovanja, istraživanja i zaključivanja, nego iz drugih izvora, prema tome ni iz tradicionalnih ili vjerskih uvjerenja.

Ukoliko znanost, egzegeza je *povijesno-kritička*. Ona je povijesna jer nastoji shvatiti, razumjeti pa onda i drugima protumačiti smisao tekstova napisanih u prošlosti, štoviše u drevnoj prošlosti, u doba koje je vremenski i civilizacijski te svojim mentalitetom jako daleko od našega. U isto je vrijeme kritička, jer ne prihvaća nikakvo »tumačenje« ni »objašnjenje« tih tekstova, nastalo naknadno i posredovano tradicijom ili autoritetom, a još manje da se takvo tumačenje nameće kao njihov »pravi« smisao. Ona želi ne samo preispitati taj tradicionalni smisao biblijskih tekstova, nego hoće sama otkriti njihov

Scharbert, »Drugi vatikanski sabor i Stari zavjet«: isto, 45-50 [orig. = »Das Zweite Vatikanische Konzil und das Alte Testament«: isto, 179-186]; R. Schnackenburg, »'Dei Verbum' i novozavjetna egzegeza«: isto, 51-55 [orig. = »Dei Verbum und die neutestamentliche Exegese«: isto, 187-192].

⁶⁰ O problematici povijesno-kritičke metode i egzegeze uopće, osim već navedene literature usp. C. Westermann, »Was ist eine exegetische Aussage?«: *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 59 (1962) 1-15; H.-W. Wolff, »Der große Jesreeltag (Hos 2,1-3). Methodologische Erwägungen zur Auslegung einer alttestamentlichen Perikope«, u: isti, *Gesammelte Studien zum Alten Testament* (Theologische Bücherei 22), München 1964, 151-181; E. Haller, »Ad virtutes exegendi«: *Evangelische Theologie* 25 (1965) 388-395; N. Lohfink, »Zur historisch-kritischen Methode«, u: isti, *Bibelauslegung im Wandel*. Ein Exeget ortet seine Wissenschaft, Frankfurt 1967, 50-75; C. Westermann, »Zur Auslegung des Alten Testaments«, u: O. Loretz - W. Stolz (izd.), *Die hermeneutische Frage in der Theologie*, Freiburg 1968, 181-239; R. Pesch, *Neuere Exegese - Verlust oder Gewinn?*, Freiburg 1968; H. F. Hahn, *The Old Testament in Modern Research*, Philadelphia - London 1970; F. Hahn, »Probleme historischer Kritik«: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 63 (1972) 1-17; F. Bovon - G. Rouiller (izd.), *Exegesis. Problèmes de méthode et exercices de lecture* (Genèse 22 et Luc 15). Par G. Antoine ... (Bibliothèque théologique), Neuchâtel - Pariz 1975 [djelomičan prijevod = *Ermeneutica filosofica ed ermeneutica biblica* (Studi biblici 43), Brescia, 2. izd., 1983]; P. Grelot, »L'Exégèse biblique au carrefour«: *Nouvelle Revue Théologique* 98 (1976) 496-499; W. Wink, *Bibelauslegung als Interaktion*. Über die Grenzen historisch-kritischer Methode (Urabn-Taschenbücher T-Reihe 622), Stuttgart itd. 1976; O. Fuchs, »Funktion und Prozedur herkömmlicher und neuerer Methoden in der Textauslegung«: *Biblische Notizen* 10 (1979) 48-69; C. Hartlich, »La Méthode historico-critique est-elle dépassée?«: *Concilium* (Fr.), br. 158 (1980) 11-18; F. Refouél, »L'Exégèse en question«: *Vie spirituelle. Supplément* 111 (1974) 391-423; E. Krentz, *The Historical-Critical Method* (Guides to Biblical Scholarship. Old Testament Guides), Philadelphia 1975; W. Vogels, »Les Limites de la méthode historico-critique«: *Laval théologique et philosophique* 36 (1980) 173-194; A. Stock, »The Limits of Historical-Critical Exegesis«: *Biblical Theology Bulletin* 13 (1983) 28-31. Specifične probleme NZ-a obraduje E. Güttgemanns, *Offene Fragen zur Formgeschichte des Evangeliums*. Eine methodologische Skizze der Grundlagenproblematik der Form- und Redaktionsgeschichte (Beiträge zur evangelischen Theologie 54), München 1971 [= *Candid Questions Concerning Gospel Form Criticism*. A Methodological Sketch of the Fundamental Problematics of Form and Redaction Criticism (Pittsburgh Theological Monograph Series 26), Pittsburgh 1982]; P. Gisel, »De quelques déplacements dans le champ exégétique. Regard d'un théologien«, u: *Naissance de la méthode critique*, 255-263.

stvarni, pravi, tj. »originalni« smisao, i to direktno iz samih tekstova. Povijesno-kritička egzegeza odbacuje, dakle, svaki oblik posredništva između teksta i egzegeta. Da bi otkrio njihov originalni smisao, egzeget se ne može zadovoljiti bilo čijim tumačenjem, nego ga mora sam tražiti, i to analizirajući tekstove sa svih mogućih stajališta. Mora ih preispitati na pozadini njihova izvornog ambijentalnog konteksta, ne onih susljednih, pogotovo pak ne pod utjecajem svojega vlastitog današnjeg.

Ta metoda, dakle, ne polazi od današnje recepcije, shvaćanja biblijskih tekstova, bilo povijesne ili vjerske naravi, pa niti od njihove aktualizacije: što oni kažu nama danas, kao što je to redovito slučaj kod religioznog usvajanja »svetih knjiga«, i to bilo preko pobožnosti i meditacije bilo preko vjerskog nauka i teologije. Povijesno-kritička se metoda, naprotiv, usredotočuje na ono što su tekstovi mogli reći i rekli suvremenicima, u doba kad su nastali.

To je teorijski postulat metode. Ipak, valja napomenuti da se već kod prvih pobornika te metode očitovalo daljnje suženje istraživačkog vidokruga: sav se interes bio usredotočio na ono što su biblijski tekstovi imali reći samo u svojem prvotnom stadiju, onda kad su izašli ispod pera svojega izvornog autora. Ne samo da se nije posvećivala pozornost formi i poruci tekstova u njihovim susljednim, redakcionalnim stadijima, nego su ti često bili omalovažavani, držani manje vrijednima, zapravo smetnjom da se dosegne njihov »pravi«, tj. izvorni smiso.

Ukorak s tim suženjem išlo je još jedno, naime svodenje onoga što su tekstovi mogli reći svojoj izvornoj publici na izričitu namjeru, nakanu njihova autora: ono što je on htio reći. Željelo se istraživati što su tekstovi značili u njihovu izvornom komunikativnom ambijentu, a to se jednoznačno poistovjećivalo s komunikativnom intencijom autora (*»Aussageabsicht«*). Nije se uočavala mogućnost da su ti tekstovi mogli izvornim slušateljima i čitateljima reći i više, možda čak i nešto drugo nego što je to bila namjera njihova autora.

Dok su sami sljedbenici povijesno-kritičke metode ubrzo uvidjeli neopravdanost prvog sužavanja interesa na samo izvorni stadij biblijskih tekstova – a praksa će pokazati i svu prijepornost teze da se taj stadij sa sigurnošću uopće može dosegnuti – te su adekvatno i jednakovrijedno proširili istraživanje i na susljedne faze kroz koje su tekstovi prolazili sve do njihova današnjeg oblika, ovo drugo svodenje »poruke« pojedinog teksta na ono što je njegov autor bio nakanio njime priopćiti – ta je redukcija, nažalost, ostala redovito neotkrivena sve do naših dana. Zasluga je hermeneutike, lingvistike i znanosti o priopćivanju da su analizom čimbenika i tokova međuljudske komunikacije, kao što smo već vidjeli, ukazale na neodrživu jednostranost takve postavke. Sva tri čimbenika u procesu komunikacije: pošiljatelj (govornik / autor), sredstvo priopćivanja i primatelj (slušatelj / čitatelj) zaslužuju jednaku pozornost, a sam prijenos informacije ne teče samo jednosmjerno, tj. od govornika / pisca k slušatelju / čitatelju, nego i obrnuto: i drugi unosi u razumijevanje teksta svoju komponentu.

Nakana kritičkog duha što je oblikovao osnove povijesno-kritičke metode biblijskog istraživanja bila je doseći i osluhnuti svjedočanstvo Sv. pisma iz njega samoga, a ne »posuditi« ga od bilo kakvih drugih posrednika. Bitan je, dakle, teorijski zahtjev te metode provesti istraživanje bez ikakvih pretpostavki. Bibličar bi, dakle, imao proučavati Bibliju isključivši svako svoje prethodno stečeno znanje, mišljenje i uvjerenje, i to ne samo na povijesnom nego i na religioznom, vjerskom području. Deviza je, dakle, tražiti istinu, a ne potvrdu za istinu, za koju se drži da je se već posjeduje.

No, taj je zahtjev očito bio i ostao apstraktni i idealni, ali nerealističan i neostvariv desiderat. I to ne samo da je u praksi neostvariv nego je i teorijski nemoguć. Kad

teorijska osnova te metode zahtijeva da egzeget na najobjektivniji način omogući tekstu da govori »sam za sebe« i »sam iz sebe«, i to u svom »originalnom« obliku, onda nam uvidi moderne hermeneutike jasno pokazuju da je to jednostavno nemoguće, jer ne može postojati interpretacija u kojoj bi tumač bio potpuno pasivni čimbenik koji jedino prima, otkriva »smisao« teksta koji tumači, gdje bi, dakle, njegovo tumačenje sadržavalo jedino »objektivne podatke« bez ikakve vlastite primjese. Naprotiv, teorijski je ne-minovno da onaj koji tumači neki tekst unosi ne samo u svoje tumačenje drugima nego i u vlastito razumijevanje i shvaćanje teksta koji tumači dio sebe, vlastite osobne čimbenike i utjecaj vlastitog komunikativnog ambijenta.

Slično je i s već spomenutim daljnjim skućenjem hermeneutskog vidokruga u jednostranom poistovjećivanju zahtijeva da se omogući tekstu da govori sam za sebe i sam iz sebe onim što je njegov autor imao namjeru reći (*»Aussageabsicht«*). Kao što je već rečeno, u prvotnoj fazi primjene povijesno-kritičke metode, tj. u doba čiste literarne kritike (*»Literarkritik«*) od Wellhausena pa nadalje, cilj istraživanja bio je ograničen na komunikativnu intenciju izvornog, prvotnog autora; jedino što je taj želio reći bilo je smatrano istinitom, pravom, dakle vjerodostojnom porukom teksta. Daljnjim usavršavanjem metode to je jednostrano ograničenje na poruku jedino izvornog autora prevladano, pa je istraživanje protegnuto i na komunikativne namjere ostalih, susljednih autora / redaktora. No, ostalo se kod principijelnog poistovjećivanja smisla teksta s komunikativnom namjerom njegova autora, pa je tako povijesno slojevito tumačenje teksta zapravo bilo tumačenje povijesti komunikativnih intencija njegovih autora / redaktora.

U naše je vrijeme i to teorijsko suženje smisla teksta na namjeravanu poruku njegova autora prevladano pod utjecajem hermeneutike, lingvistike i znanosti o međuljudskom priopćivanju. Shvaćanje smisla nekog drevnog teksta uvjetovano je ne samo osobnošću modernog čitatelja / tumača, koji je sa svoje strane uvjetovan suvremenim ambijentalnim kontekstom, nego je to vrijedilo i za ondašnje slušatelje / čitatelje teksta, i to u svim njegovim fazama, od izvorne do današnje, te konačno na isti način i za sve njegove autore i redaktore. U svim stadijima svoje transformacije, od izvornog do sadašnjeg oblika, biblijski su tekstovi uvijek bili medij komunikativnog procesa i jedino se tako mogu cjelovito razumjeti, pa onda i tumačiti. Zato svaki biblijski tekst i nama danas prenosi ne samo ono što je njegov autor, bilo onaj izvorni bilo svi naknadni redaktori, imao nakanu reći svojim suvremenicima nego i ono što su suvremenici svake pojedine faze u tom tekstu vidjeli i iz njega izvlačili.⁶¹

Na temelju tih teorijskih postavki razvila se, u posljednje vrijeme, nova grana biblijske egzegeze, odnosno novi metodološki pristup unutar sveobuhvatnog egzegetskog procesa, a to je »povijest recepcije« (*»Wirkungsgeschichte«*). Svrha njezina istra-

⁶¹ O pravom vrednovanju »originalnog smisla« teksta usp. J. F. A. Sawyer, »The 'Original Meaning of the Text' and Other Legitimate Subjects for Semantic Description«, u: C. Breckelmans - M. Vervenne (izd.), *Questions disputées d'Ancien Testament. Méthode et théologie*. Continuing Questions in Old Testament Method and Theology (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 33), Leuven 1989, 2. izd., 63-70. 210-213. O odnosu teksta i njegovih namjenika usp. S. R. Sulciman - I. Crosman (izd.), *The Reader in the Text. Essays on Audience and Interpretation*, Princeton 1980; J. P. Tompkins (izd.), *Reader-Response Criticism. From Formalism to Post-Structuralism*, Baltimore - London 1980; S. Mailloux, *Interpretive Conventions. The Reader in the Study of American Fiction*, Ithaca, NY - London 1982; J. Culler, *On Deconstruction. Theory and Criticism after Structuralism*, Ithaca, NY, 1982, 31-83; R. C. Holub, *Reception Theory. A critical introduction (New Accents)*, London - New York 1984; E. Freund, *The Return of the Reader. Reader-response criticism (New Accents)*, London - New York 1987.

živanja teorijski bi bila osvjetliti prihvata, razumijevanje, usvajanje i primjenu smisla biblijskih tekstova od njihovih slušača / čitatelja, i to od trena izvornog objavljivanja kroz sve redakcionalne epohe do danas. No u praksi se recepcija biblijskih tekstova u raznim fazama, od prvotne publikacije do nastanka definitivnog teksta (*»textus receptus«*), tretira kao dio egzezeze u užem smislu, dok se *Wirkungsgeschichte* bavi njegovom recepcijom otada do danas, tj. razumijevanjem Biblije u današnjem obliku, kako se ono odražava u religioznoj znanosti i praksi, u znanosti, kulturi i umjetnosti, osobito literarnoj i likovnoj. Sve su to svjedočanstva kako je biblijski tekst tijekom povijesti bio shvaćan od svojih slušača / čitatelja.

Daljnji razvoj tih i takvih postavki na temelju lingvističkih spoznaja i uvida u proces međuljudske komunikacije jasno je ukazao na to da dati tekstu da govori »sam od sebe« znači više nego dati njegovu autoru da govori iz njega. Već od svojeg početka svaki tekst sadrži uvijek više nego što je njegov autor izričito namjeravao priopćiti. A pogotovo kad je tekst napisan i objavljen, predan publici, on se neminovno razdvaja od autorove namjere: vlastiti smisao nosi zaista u samom sebi.

Na tim uvidima i početno u otvorenoj polemici s tradicionalnom povijesno-kritičkom metodom razvile su se nove teorije biblijske interpretacije, popraćene odgovarajućim metodologijama.⁶² Povijesno-kritička metoda nastala je, razvila se i ustalila posebno na njemačkom govornom području. Kritička reakcija na njene postavke i postupke oblikovala se pak naročito u anglosaksonskom ambijentu, ali u više smjerova i s različitim naglascima, slijedeći opće tijekove znanosti o književnosti.⁶³ Oslanjajući se na postavke tzv. »nove kritike« (*»New Criticism«*) iz četrdesetih i pedesetih godina ovog stoljeća⁶⁴, na užem području biblijske egzezeze odnedavna su se osamostalila dva nova

⁶² Nepregledna je literatura o kritičkom preispitivanju povijesno-kritičke metode, a jednako tako još nije došlo do znanstvenog konsenzusa o novim metodološkim ponudama koje su istom u fazi nastajanja, provjere i standardizacije. O čitavom tom kompleksu usp. *Lectures actuelles de la Bible* (*»Les quatre fleuves«* 7), Pariz 1977 [= *Lecture attuali della Bibbia* (Studi Biblici 48), Brescia 1979]; P.-M. Beaude, *Tendances nouvelles de l'exégèse*, Pariz 1979 [= *Le nuove vie dell'esegesi*, Rim 1982]; W. Egger, *Nachfolge als Weg zum Leben*. Chancen neuer exegetischer Methoden dargelegt an Mk 10,17-31 (Österreichische Biblische Studien 1), Klosterneuburg 1979 (str. 6-59: prikaz novijih metodoloških ponuda; str. 289-299: odgovarajuća bibliografija); isti. (izd.), *Per una lettura molteplice della Bibbia*. Atti del Convegno tenuto a Trento il 23-23 maggio 1979, Bologna 1981; J. Kremer, »Gli ultimi sviluppi di metodologia neotestamentaria presentati su 2Cor 3,6b«, u: isto, 13-39 (disk. 40-45); I. de la Potterie, »Esegesi storico-critica e interpretazione cristiana«, u: *Parola e spirito*. Studi in onore di S. Cipriani, izd. C. Casale Marcheselli, Brescia I, 3-10; J. Barton, *Reading the Old Testament*. Method in Biblical Study, London 1984; *Methoden der Evangelien-Exegese = Theologische Berichte* 13 (1985); R. Knieriem, »Criticism of Literary Features, Form, Tradition, and Redaction«, u: D. A. Knight - G. M. Tucker (izd.), *The Hebrew Bible and Its Modern Interpreters*, Philadelphia - Chico 1985, 123-165; R. C. Culley, »Exploring New Directions«, u: isto, 167-200; F. Raurell, »Lectura plural del testo. Metodi biblici«, *Laurentianum* 29 (1988) 251-286; R. Morgan - J. Barton, *Biblical Interpretation* (Oxford Bible Series), Oxford 1988; repr. 1989; C. Brekelmans - M. Vervenne (izd.), *Questions disputées ...; L'esegesi cristiana oggi*, izd. L. Pacomio, Casale Monferrato 1991. Za razumijevanje osnova na kojima se temelji povijesno-kritička metoda korisna su razmišljanja sadržana u E. Zenger, »Zur Praxis biblischer Exegese«, u: *Einführung in die Methoden der biblischen Exegese*, 81-83 [= »Notas para la práctica de la exégesis bíblica«, u: *Introducción a los métodos de la exégesis bíblica*, 109-112]. Autor luči povijesno-kritičko istraživanje teksta od teološko-kritičke interpretacije, iako oboje predstavlja samo dva aspekta egzezeze.

⁶³ Opći pregled raznih trendova u znanosti o književnosti i književnoj kritici donosi M. Weiss, *The Bible From Within*. The Method of Total Interpretation, Jerusalem 1984, 1-27, s primjenom na Bibliju str. 28-73.

⁶⁴ Na njemačkom kulturnom području toj struji odgovara ona poznata pod nazivom »*Werkinterpretation*« ili jednostavno »*Interpretation*«, a u francuskom kontekstu »*explication des*

pristupa. Na jednoj je strani zahtjev za »narativnom interpretacijom«⁶⁵, što podrazumijeva ponajprije analizu literarnog tipa: kako su u tekstu primijenjeni narativni, pripovjedački čimbenici što konačno svakom tekstu daju njegovo ustrojstvo.

textes«. Storicistička teorija književnosti s kraja prošlog stoljeća željela je primijeniti na književnost iste metode u uporabi u prirodnih znanosti: tekst je proizvod, direktni učinak uzroka koje valja otkriti povijesnom metodom. To su razni utjecaji i izvori koji su doveli autora do toga da sastavi i objavi taj i takav tekst. Znanstveno interpretirati neki tekst značilo bi, dakle, pokazati pozadinu piševe uvjetovanosti: nasljedne, odgojne i osobne čimbenike (*«Erebties, Erlerntes, Erlebtes»* [W. Scherer]), tj. biografsku i socijalno-političku komponentu autorove osobnosti. Kritika tih postavki naglašava da prirodne znanosti istražuju nešto što se ponavlja, što dakle slijedi imanentne zakonitosti koje se može otkriti, opisati i predvidjeti, dok književna kritika ima posla s nečim što je sušta protivnost tomu: s jedinstvenim, originalnim, neponovljivim »proizvodima« što ne slijede nikakve zakone. Oni se, dakle, ne daju »protumačiti« ni predvidjeti, nego jedino doživjeti, shvatiti, razumjeti. Književna kritika toga tipa nužno je, dakle, individualističke naravi sa sklonošću psihologiziranju. Ipak, pripadnici te struje otišli su i nešto dalje, videći u književnom djelu svjedočanstvo, dokument duha svojega vremena (*«Zeitgeist»*), tumače ga, dakle, u funkciji mentaliteta njegova vremena, tj. duhovne, filozofske, psihološke, socijalne, ekonomske situacije itd. Umjetnički oblik literarnog djela samo mu je »odjeća«. Ta metodologija na taj način svršava u historičizmu, postaje metoda »povijesti duha vremena« (*«Geistesgeschichte»* [W. Dilthey]). Teorija »nove kritike« (*«New Criticism»* [M. Weiss], odnosno *«Intrinsic Criticism»* [E. D. Hirsch, Jr.]) skupa s teorijom »interpretacije« (*«Werkinterpretation»*) vidi u književnom djelu ne neki dokument nego monument: odrazaj umjetničkog nadahnuća što u biti svjedoči jedino o samom sebi, i ako već o nečem drugom, to jedino indirektno. Ta se metodologija, dakle, opire bilo kakvom pokušaju povijesne, sociološke ili filozofske interpretacije umjetničkog književnog djela.

⁶⁵ Za takav pristup književnosti uopće usp. R. Scholes - R. Kellogg, *The Nature of Narrative*, London - Oxford - New York 1966 [= *La natura della narrativa* (Saggi 154), Bologna 1970]; G. Genette, *«Discours du récit»*, u: *Figures III* (Collection Poétique), Pariz 1972, 67-267; isti, *Nouveau discours du récit* (Collection Poétique), Pariz 1972; T. Todorov, *La Poétique de la prose*, Pariz 1971 [= *The Poetics of Prose*. With a new Foreword by J. Culler, Ithaca, NY, 1977]; R. Fowler (izd.), *Style and Structure in Literature*. Essays in the New Stylistics, Ithaca, NY - London 1975; S. Chatman, *Story and Discourse*. Narrative Structure in Fiction and Film, Ithaca, NY - London 1978 [= *Storia e discorso*. La struttura narrativa nel romanzo e nel film, Parma 1981]; F. Kermodé, *The Genesis of Secrecy*. On the Interpretation of Narrative, Cambridge - London 1979; isti, *The Art of Telling*. Essays on Fiction, Cambridge, Mass. 1983; G. Prince, *Narratology*. The Form and Functioning of Narrative (Janua Linguarum. Series Maior 108), Berlin - New York - Amsterdam 1982; S. Rimmon-Kenan, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics* (New Accents), London - New York 1983; isti, *Temps et récit*. Tome I (L'ordre philosophique), sv. I-III, Pariz 1983; isti, *Temps et récit*. Tome II: La configuration du temps dans le récit de fiction (L'ordre philosophique), Pariz 1984 [= *Tempo e racconto*. Vol. 2: La configurazione nel racconto di finzione (Di fronte e attraverso 183), Milano 1987]; isti, *Temps et récit*. Tome III: Le temps raconté (L'ordre philosophique), sv. I-III, Pariz 1985; T. A. v. Dijk (izd.), *Handbook of Discourse Analysis*, sv. 1-4, London 1985; P. Brooks, *Reading for the Plot*. Design and Intention in Narrative, New York 1985. Za sticanje uvodnih spoznaja o tom načinu književne analize, osobito za bibličare, korisno je netom objavljeno djelo J. L. Ska, 'Our Fathers Have Told Us'. Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives (Subsidia biblica 13), Rim 1990.

Za primjenu narativne metode na biblijske tekstove usp. J. Licht, *Story Telling in the Bible*, Jerusalem: Magnes Press, 1978 [= *La narrazione nella Bibbia* (Studi biblici 101), Brescia: Paideia, 1992]; A. Berlin, »Point of View in Biblical Narratives«, u: *A Sense of Text. The Art of Language in the Study of Biblical Literature*, izd. S. A. Geller, 71-113; F. McConnell (izd.), *The Bible and the Narrative Tradition*, New York - Oxford 1986; G. Green (izd.), *Scriptural Authority and Narrative Interpretation*, Philadelphia 1987; A. Rofé, *The Prophetic Stories*. The Narratives about the Prophets in the Hebrew Bible, Their Literary Types and History (Publications of the Perry Foundation for Biblical Research in the Hebrew University of Jerusalem), Jerusalem 1988; T. W. Mann, *The Book of the Torah*. The Narrative Integrity of the Pentateuch, Atlanta 1988; H. C. White, *Narration and Discourse in the Book of Genesis*, Cambridge 1991; A. G. Šabić, »Komunikacija s Biblijom kao književnoumjetničkim djelom«: *Bogoslovska smotra* 61, N. 3-4 (1991) 233-242.

Na drugoj se strani nalazi zahtjev za »kanonskom interpretacijom« (»*Canonical Criticism*«).⁶⁶ Tim se želi do maksimuma poštivati književni i intencionalni kontekst biblijskih tekstova: nije slučaj da su se oni na kraju našli svi zajedno u jednoj jedinjoj knjizi. Ne može ih se, dakle, potpuno shvatiti dok ih se ne istraži baš u najširem kontekstu te jedne knjige, čiji su sada sastavni dio. A ta je knjiga »sveta knjiga«, »Sveto pismo«, prema tome nastala na osnovi religioznog vjerovanja u sadržaj uključenih tekstova, pa i o tom valja voditi računa ako se ti tekstovi žele razumjeti u njihovoj sveobuhvatnosti. Dakle, u totalnoj oprečnosti s tradicionalnom povijesno-kritičkom metodom, taj pristup nastoji shvatiti svaki pojedini tekst ponajprije iz njegova današnjeg, opsegom i sadržajem biblijskog konteksta, bez obzira na namjere njegova izvornog autora i mogućih redaktora te neovisno o pojedinim ambijentalnim komunikativnim kontekstima kroz koje je taj tekst prošao u raznim fazama svojega literarnog nastajanja.

S iste sinkroničke, u biti nepovijesne, odnosno čak s antidiakroničke platforme polazi i čitav niz drugih modernih pristupa biblijskoj interpretaciji, nastalih prije svega u kontinentalnoj Europi, posebno u Francuskoj. Oni slijede postavke »strukturalizma«⁶⁷,

⁶⁶ Usp. osobito prvi dio općeg uvoda B. S. Childs, *Introduction to the Old Testament as Scripture*, Philadelphia 1979, 27-106 (za NZ: isti, *The New Testament as Canon: An Introduction*, Philadelphia 1984) te slijedeća djela J. A. Sandersa: *Torah and Canon*, Philadelphia 1972; *Canon and Community. A Guide to Canonical Criticism* (Guides to Biblical Scholarship. Old Testament Guides), Philadelphia 1984; *From Sacred Story to Sacred Text. Canon as Paradigm*, Philadelphia 1984, str. 195-200: probrana bibliografija o »kanonskoj kritici«; zatim J. Barr, *Holy Scripture: Canon, Authority, Criticism*, Philadelphia 1983; M. G. Brett, *Biblical Criticism in Crisis? The impact of the canonical approach on the Old Testament studies*, Cambridge 1991. Slične principe primjenjuje u praksi i W. Brueggemann, *Interpretation and Obedience. From Faithful Reading to Faithful Living*, Menncapolis 1991.

⁶⁷ Strukturalizam vuče korijene iz lingvističkih teorija F. de Saussurea te iz antropologije C. Lévi-Straussa, *Anthropologie structurale*, I-II, Pariz 1971-73 [= *Strukturalna antropologija*, Zagreb b. g.]. Usp. J. Pouillon, »Présentation, un essai de définition«: *Les Temps Modernes* 22, br. 246 (1966) 769-790 [= »Structuralism: a Definitional Essay« u: *Structuralism and Biblical Hermeneutics. A collection of essays*, izd. A. M. Johnson Jr. (Pittsburgh Theological Monograph Series 22), Pittsburgh 1979, 29-55]; A. J. Greimas, »Structure et histoire«: *Les Temps Modernes* 22, br. 246 (1966) 815-827 [= »Structure and History« u: *Structuralism and Biblical Hermeneutics*, 57-73]; isti, *Sémantique structurale. Recherche de méthode* (Langue et Language), Pariz 1972; M. Van Esbroeck, *Herméneutique, structuralisme et exégèse. Essai de logique kérygmétique*, Pariz 1968; A. Blancy, »Thèses annexes«: *Etudes Théologiques et Religieuses* 48 (1973) 58-60 [= »Supplemental Theses« u: *Structuralism and Biblical Hermeneutics*, 179-182]; J. Calloud, *L'Analyse structurale du récit*, Lyon 1973 [= *Structural Analysis of Narrative* (Society of Biblical Literature. Semeia Supplements 4), Philadelphia - Missoula 1976]; isti, »A Few Comments on Structural Semiotics. A Brief Review of a Method and some Explanations of Procedures«: *Semeia* br. 15 (1975) 51-83; J. Link, *Literaturwissenschaftliche Grundbegriffe. Eine programmierte Einführung auf strukturalistischer Basis*, München 1974; *Initiation à l'analyse structurale* (Cahiers Evangile 16), Pariz 1976; E. Hollenstein, »The Structure of Understanding - Structuralism versus Hermeneutics«: *A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature* 1 (1976); J. Culler, *On Deconstruction*; R. Barthes, »Introduzione all'analisi strutturale dei racconti«, u: R. Barthes itd., *L'analisi del racconto. Le strutture della narratività nella prospettiva semiologica che riprende le classiche ricerche di Propp* (Studi Bompiani. Il campo semiotico), Milano, 5 izd., 1990, 5-46 [orig. = »L'analyse structurale du récit«: *Communications* br. 8, Pariz 1966]; zbirka sadrži i još nekoliko važnih priloga npr.: C. Bremond, »La logica dei possibili narrativi«, 97-122; G. Genette, »Frontiere del racconto«, 271-290; A. J. Greimas, »Elementi per una teoria dell'interpretazione del racconto mitico«, 47-95; T. Todorov, »Le categorie del racconto letterario«, 227-270.

Za primjenu na područje egzegeze usp. A. M. Johnson Jr., »Structuralism, Biblical Hermeneutics, and the Role of Structural Analysis in Historical Research«, u: *Structuralism and Biblical*

»semiotike«⁶⁸ i »tekstovne lingvistike«⁶⁹.

Opća je karakteristika suvremene situacije u znanstvenom svijetu preustrojstvo mnogih disciplina: rađaju se nove, dosadašnje usavršavaju svoje metode,

Hermeneutics, 1-28; X. Léon-Dufour, »Exégètes et structuralistes«: *Recherches de science religieuse* 58 (1970) 5-15 [= »Exegetes and Structuralists« u: *Structuralism and Biblical Hermeneutics*, 91-107]; *Analyse structurale et exégèse biblique*. Essais d'interprétation, izd. F. Bovon (Bibliothèque Théologique), Neuchâtel 1971 [= *Analisi Strutturale ed esegesi biblica* (Universo cristiano), Torino 1973]; D. Patte, *What Is Structural Exegesis?* (Guides to Biblical Scholarship. Old Testament Guides), Philadelphia 1976 [prijevod i prerada u: D. Patte - A. Patte, *Pour une exégèse structurale* (Parole de Dieu), Pariz 1978, pogl. I-IV]; D. Patte - A. Patte, *Pour une exégèse structurale* (Parole de Dieu), Pariz 1978 [pogl. I-IV = D. Patte, *What Is Structural Exegesis?*; pogl. V-VI = D. Patte - A. Patte, *Structural Exegesis: From Theory to Praxis*, Philadelphia]; W. Egger, »La lettura strutturale della Bibbia«, u: W. Egger (izd.), *Per una lettura molteplice della Bibbia*, 109-135 (134-135: bibliografija); A. Fossion, *Lire les Écritures*. Théorie et pratique de la lecture structurale (Collection »écritures« 2), Bruxelles 1980 [= *Leggere le Scritture*. Teoria e pratica della lettura strutturale, Torino 1982]; D. Patte, *Paul's Faith and the Power of the Gospel*. A Structural Introduction to the Pauline Letters, Philadelphia 1983; D. Greenwood, *Structuralism and the Biblical Text* (Religion and Reason 32), Berlin - New York - Amsterdam 1985.

Karakteristika je te metode »dubinski strukturalizam« i utoliko se razlikuje od onog pristupa biblijskim tekstovima što nastoji analizirati samo »površinsku strukturu«, tj. ustrojstvo teksta pomoću kompozicijskih struktura i figura. Istu je problematiku tradicionalna povijesno-kritička metoda nastojala obuhvatiti literarnom kritikom. Toga je tipa metodološki pristup A. Vanhoyea i njegovih učenika (usp. isti, *La structure littéraire de l'épître aux Hébreux*, Pariz - Bruges, 2. izd., 1976). Manje-više iste naravi je i metodološki pristup poznat pod pojmom »retoričke kritike / analize«, usp. E. Black, *Rhetorical Criticism*. A Study in Method, New York 1965; J. Muillembourg, »Form Criticism and beyond«: *Journal of Biblical Literature* 88 (1969) 1-18; *Rhetorical Criticism*. Essays In Honor of J. Muilenburg, izd. J. J. Jackson - M. Kessler (Pittsburgh Theological Monograph Series 1), Pittsburgh 1974. U novije vrijeme taj tip istraživanja teorijski je razvio i primijenio na NZ osobito R. Meynet (usp. *Quelle est donc cette Parole? Lecture »rhétorique« de l'Évangile de Luc* (1-9, 22-24) (Lectio Divina 99A-B), I (Texte) - II (Planches), Pariz 1979; isti, *Initiation à la rhétorique biblique*. Qui donc est le plus grand? (Initiations), I-II, Pariz 1982; isti, *L'analyse rhétorique*. Une nouvelle méthode pour comprendre la Bible. Textes fondateurs et Exposé systematique. Préface de P. Beauchamp (Initiations), Pariz 1982; isti, *L'Évangile selon Saint Luc*. Analyse rhétorique, I: Planches - 2: Commentaire, Pariz 1988; isti, *Avez vous lu Saint Luc?* Guide pour la Rencontre (Lire la Bible 88), Pariz 1990. Usp. osim toga: B. Standaert, »Lecture rhétorique d'un écrit biblique«, u: *Naissance de la méthode critique*, 187-194.

⁶⁸ Usp. izbor literature: A. J. Grcimas, *Du sens*. Essais sémiotiques, Pariz 1970 [= *Del Senso* (Studi Bompiani. Il campo semiotico), Milano, 2. izd., 1984]; isti, *Du sens II*. Essais sémiotiques, Pariz 1983 [= *Del Senso 2*. Narrativa, modalità, passioni (Studi Bompiani. Il campo semiotico), Milano, 2. izd., 1985]; F. Casetti, *Semiotica*. Saggio critico, testimonianze, documenti (Manuali Accademia), Milano 1977; E. A. Nida, *Componential Analysis of Meaning*. An introduction to semantic structures (Approaches to Semiotics 57), The Hague - Pariz - New York, 1975; P. Ricoeur, *La métaphore vive*, Pariz 1975 [= *La metafora viva*. Dalla retorica alla poetica: per un linguaggio di rivelazione (Di fronte e attraverso 69), Milano 1981]; Groupe d'Entrevernes, *Signes et paraboles*. Sémiotique et texte évangélique. Avec une étude de J. Geninascas. Postface de A. J. Greimas, Pariz 1977 [= J. Delorme (izd.), *Zeichen und Gleichnisse*. Evangelientext und semiotische Forschung. Mit einer Studie von J. Geninascas und einem Nachwort von A. J. Greimas, Düsseldorf 1979]; Groupe d'Entrevernes, *Analyse sémiotique des textes*. Introduction - Théorie - Pratique, Lyon 1979; U. Eco, *Trattato di semiotica generale* (Studi Bompiani: Il campo semiotico), Milano, 7. izd., 1982; R. Jakobson, *Lo sviluppo della semiotica e altri saggi*. Introduzione di U. Eco (Studi Bompiani. Il campo semiotico), Milano, 2. izd., 1989 [= »Coup d'oeil sur le développement de la sémiotique«; »Glosses on the Medieval Insight into the Science of Language«; »Metalanguage as a linguistic problem«; »Zeichen und System der Sprache«].

Primjena semiotike na teološko izražavanje: A. Graber-Haider, *Semiotik und Theologie*. Religiöse Rede zwischen analytischer und hermeneutischer Philosophie, München 1973 [usp. isti, *La Bibbia e il nostro linguaggio*, Rim 1977].

interdisciplinarni pristup problemima normalna je pojava. I studij Biblije nije mogao ostati iznimka. Biblija je prestala biti predmetom samo teološkog i literarnog istraživanja, kao što je to bilo dosad. Za nju su se zainteresirali i stručnjaci drugih suvremenih znanstvenih grana, odnosno bibličari-teolozi i bibličari-literati potrudili su se uključiti u metodologiju svojega istraživanja osnove i postupke i tih novih znanosti: osim onih srodnih, kao što je hermeneutika, lingvistika, znanost o književnosti te znanost o međuljudskom priopćivanju⁷⁰, o kojima smo već govorili, to se posebno odnosi na antropologiju, psihologiju⁷¹, sociologiju⁷², povijest i fenomenologiju religija,

Za primjenu na biblijsku egzegezu usp. *Sémiotique narrative: récits bibliques*, izd. C. Chabrol - L. Marin, Pariz = *Langages* 6, br. 22 / lipanj (1971) [= *Erzählende Semiotik nach Berichten der Bibel*, München 1973; *The New Testament and Structuralism*. A Collection of Essays by C. Galland, C. Chabrol, G. Vuillod, L. Marin and E. Haulotte, izd. A. M. Johnson Jr. (Pittsburgh Theological Monograph Series 11), Pittsburgh 1976], napose članak: C. Chabrol, »Problèmes de la sémiotique narrative des textes bibliques«, 3-12 [= »Probleme erzählender Semiotik in biblischen Texten«, u: *Erzählende Semiotik*, 15-29; »Problems of the Narrative Semiology of the Biblical Texts«, u: *The New Testament and Structuralism*, 27-45]; *Sémiotique narrative et textuelle*. Ouvrage présenté par C. Chabrol, S. Alexandrescu, R. Barthes, C. Bremond, A. J. Greimas, P. Maranda et T. A. Van Dijk (Collection L), Pariz 1973; C. Chabrol - L. Marin *Le récit évangélique*. Avec la collaboration de A. J. Cohen, C. Mellon, Fr. Rastier (Bibliothèque de sciences religieuses), Pariz 1974; E. A. Nida, »Implications of Contemporary Linguistics for Biblical Scholarship«, *Journal of Biblical Literature* 91 (1972) 73-89; A. Grabner-Haider, »Semiotik und Exegese«, u: H. Feld - J. Nolte (izd.), *Wort Gottes in der Zeit*. Festschrift K. H. Schelkle z. 65. Geburtstag, Düsseldorf 1973, 485-499; E. Güttgemanns, *Studia linguistica neotestamentica*. Gesammelte Aufsätze zur linguistischen Grundlage einer Neutestamentlichen Theologie (Beiträge zur evangelischen Theologie 60), München 1973; D. Patte (izd.), *Semiology and Parables*. An Exploration of the Possibilities offered by Structuralism for Exegesis. Papers of the conference sponsored by the Vanderbilt Interdisciplinary Project »Semiology and Exegesis«..., Nashville, Tennessee May 15-17, 1975 (Pittsburgh Theological Monograph Series 9), Pittsburgh 1976; H. Schweizer, *Metaphorische Grammatik*. Wege zur Integration von Grammatik und Textinterpretation in der Exegese (Arbeiten zu Text und Sprache im Alten Testament 15), St. Ottilien 1981; S. A. Geller, »Through Windows and Mirrors into the Bible: History, Literature and Language in the Study of Text«, u: *A Sense of Text*. The Art of Language in the Study of Biblical Literature. Papers from a Symposium at The Dropsie College..., izd. L. Nemoy (Jewish Quarterly Review Supplement), Winona Lake 1983, 3-40; A. C. Thiselton, »Semantics and New Testament Interpretation«, u: I. H. Marshall (izd.), *New Testament Interpretation*. Essays on Principles and Methods, Exeter, 3. izd., 1985, 75-104; *Sémiotique*. Une pratique de lecture et d'analyse des textes bibliques (Cahiers Evangile 59), Pariz 1987; T. J. Prewitt, *The Elusive Covenant*. A Structural-Semiotic Reading of Genesis (Advances in Semiotics), Bloomington - Indianapolis 1990; J. Delorme, »Sémiotique et lecture des évangiles à propos du Mc 14,1-11«, u: *Naissance de la méthode critique*, 161-174. Lingvističkom proučavanju Biblije posvećena su tri stručna časopisa: *Linguistica biblica*, *Semeia* i *Semiotique et Bible*.

⁶⁹ Usp. *Linguistica testuale*. Atti del XV Congresso internazionale di studi, Genova..., 8-10 maggio 1981, izd. L. Coveri (Publicazioni della Società di linguistica italiana 22), Rim 1984; *La linguistica testuale*. Testi di I. Bellert, T. A. van Dijk, H. Isenberg, L. Karttunen, E. Lang, J. S. Petöfi, S. J. Schmidt, H. Weinrich, izd. M.-E. Conte (Campi del sapere), Milano 1989.

⁷⁰ Usp. E. A. Nida - W. D. Reayburn, *Meaning across Centuries* (American Society of Missiology Series 4), New York 1981; N. Copray, *Kommunikation und Offenbarung*. Philosophische und theologische Auseinandersetzungen auf dem Weg zu einer Fundamentaltheorie der menschlichen Kommunikation (Themen und Thesen der Theologie), Düsseldorf 1983.

⁷¹ Put takvog proučavanja Biblije, osobito NZ-a, išao je od interesa za psihološki vid Isusova djelovanja do ekstremnih hermeneutskih postavki o primjeni dubinske psihologije na biblijsku egzegezu: H. Wolff, *Jesus als Psychotherapeut*. Jesu Menschenbehandlung als Modell moderner Psychotherapie, Stuttgart 1978; ista, *Jesus der Mann*. Die Gestalt Jesu in tiefenpsychologischer Sicht, Stuttgart 1979; F. Dolto - G. Sévérin, *L'évangile au risque de la psychoanalyse*, I-II, Pariz 1977-78 [= *Dynamik des Evangeliums*. Evangelientexte im Gespräch zwischen Theologie und Psychoanalyse, Freiburg 1980; *Ein neuer Weg zum Evangelium*. Impulse aus der Psychoanalyse, Freiburg 1981]; E.

etnologiju itd. Pitanja kojima se bave te znanosti nisu uopće ulazila u vidokrug tradicionalne povijesno-kritičke metode biblijske egzegze, ili ako se neki autor i osvrnuo na takvu problematiku, to redovito nije bilo sistematski obrađeno.⁷³

Drewermann, *Tiefenpsychologie und Exegese*. Bd. I: Die Wahrheit der Formen: Traum, Mythos, Märchen, Sage und Legende; Bd. II: Die Wahrheit der Werke und der Worte: Wunder, Vision, Weissagung, Apokalypse, Geschichte, Gleichnis. Olten - Freiburg i. B., I 3. izd.; II 2. izd., 1985-86; isti, *Das Markusevangelium*. 1. Teil: Mk 1,1 bis 9,13, Olten - Freiburg i. B., 4. izd., 1989. Za odgovor tradicionalne povijesno-kritičke egzegze na Drewermannove postavke usp. G. Lohfink - R. Pesch, *Tiefenpsychologie und keine Exegese*. Eine Auseinandersetzung mit E. Drewermann (Stuttgarter Bibelstudien 129), Stuttgart 1987.

⁷² Usp. prvi dio djela N. K. Gottwald, *The Tribes of Yahweh*. A Sociology of the Religion of Liberated Israel 1250-1050 B.C.E., New York - London 1979; zatim 1. pogl. N. K. Gottwald, *The Hebrew Bible - a socio-literary introduction*, Philadelphia 1985, i zbirku članaka N. K. Gottwald (izd.), *The Bible and Liberation*. Political and social hermeneutics, New York 1983. O temeljnim postavkama sociološkog pristupa usp. B. J. Malina, »Scienze sociali e interpretazione storica. La questione della retrodizione«: *Rivista Biblica* 39 (1991) 305-323 (s obilnom bibliografijom).

Ne nedostaje ni egzotičnih pokušaja kao što je npr. materijalistička, čak marksistička egzegza, usp. F. Belo, *Lecture matérialiste de l'évangile de Marc*. Récit - Pratique - Idéologie, 2. izd., Pariz 1975 [= *Una lettura politica del Vangelo*, Torino 1975]; M. Clevenot, *Approches matérialistes de la Bible*, Pariz 1976; 4. izd. 1978 [= *Lecture matérialiste della Bibbia*, Rim 1977]; A. Rizzi, »La lettura materialista della Bibbia«, u: W. Egger (izd.), *Per una lettura molteplice della Bibbia*, 81-102 (diskusija 103-108). Usp. analiz jednog od takvih pristupa F. Gradl, *Ein Atheist liest die Bibel*. Ernst Bloch und das Alte Testament (Beiträge zur biblischen Exegese und Theologie 12), Frankfurt 1979.

Nedvojbene sociološke i političke prizvuke, osobito pod utjecajem »teologije oslobođenja«, ima tzv. hermeneutika Sv. pisma »za narod« (*lectura popularis*), naročito u Južnoj Americi. To nije samo »pučko« propovijedanje Sv. pisma i za običan puk, nego radikalna interpretacija Biblije kao poruke oslobođenja siromašnima, potlačenima, izrabljivanima. Iako je, dakle, riječ o sadržajnim odrednicama a ne o nekoj metodologiji proučavanja u tehničkom smislu, ipak svrha i cilj egzegetskog rada utječu i na metodološki pristup. Za prikaz raznih pozicija usp. A. Rizzi, *Lecture attuali della Bibbia*. Dall'interpretazione esistenziale alla lettura materialista (Ricerche teologiche), Rim 1978; C. Bissoli, »Fenomeno biblico e problematica biblica, oggi«, u: *Incontro con la Bibbia*. Leggere, pregare, annunciare. Convegno di aggiornamento, Facoltà di Teologia della Università Pontificia Salesiana, Roma 2-5 gennaio 1978, izd. G. Zevini (Studi di teologia pastorale 23), Rim 1978, 15-37; isti, »Lecture attuali della Bibbia. Tentativo di chiarificazione e classificazione«, u: *Parola e spirito*. Studi in onore di S. Cipriani, izd. C. Casale Marcheselli, Brescia 1982, I, 11-24; C. Mesters, *Incontri biblici*, Assisi 1974; isti, *Il popolo interpreta la Bibbia*, Assisi 1978; isti, *La Parola dietro le parole*, Brescia 1978; isti, *Fiore senza difesa*. Una spiegazione della Bibbia a partire dal popolo, Assisi 1986; *Lettura popolare della Bibbia*. Convegno interecclesiale, Verona 20-23 feb. / Martina Franca (TA) 25-28 feb. 1979, Bologna s. d., naročito članak B. Maggioni, »La tradizione popolare come luogo in cui nasce e cresce la Bibbia. (Con tavola rotonda)«, isto, 1-39; G. Leonardi, »Orientamenti attuali sulle letture bibliche a partire della situazione«, u: *Lettura e interpretazione della parola di Dio a partire dalla situazione*. Simposio = *Studia Patavina* 26 br. 2 (1979) 241-373.

Za mjesto pod suncem, zasad u manje-više kontestatorskoj odjeći, bori se i feministička egzegza, usp. M. Bussmann, »Anliegen und Ansatz feministischer Theologie«, u: *Die Frau im Urchristentum*, izd. G. Dautenberg - H. Merklein - K. Müller (Quaestiones Disputatae 95), Freiburg - Basel - Wien 1983, 339-358; P. Triple, *Texts of Terror*. Literary-Feminist Readings of Biblical Narratives (Overtures to Biblical Theology), Philadelphia 1984; isti, »A Daughter's Death: Feminism, Literary Criticism, and the Bible«, u: *Backgrounds for the Bible*, izd. M. P. O'Connor - D. N. Friedman, Winona Lake 1987, 1-14; L. M. Russell (izd.), *Feminist interpretation of the Bible*, Philadelphia 1985; A. L. Laffey, *An Introduction to the Old Testament*. A Feminist Perspective, Philadelphia 1988 [str. 222-225: izbor bibliografije], kao i djela bibličarke E. Schüssler-Fiorenza objavljena ovih posljednjih godina. Za općeniti prikaz feminističkih pokušaja egzegze usp. M. Bunge, »Modelle feministischer Bibelauslegung«, u: *Altes Testament und christlicher Glaube*, 285-297.

⁷³ Široku lepezu novih metodoloških pristupa biblijskoj interpretaciji, utemeljenih na osnovama različitih modernih znanosti, bilo lingvističkih bilo drugih, donose: H. K. Berg, *Ein Wort wie Feuer*.

Dosad smo se zadržali na teorijskim pretpostavkama povijesno-kritičke metode biblijske egzegeze, što su se odrazile u različitim ograničenjima na koja upućuju noviji metodološki pristupi utemeljeni na drugim znanostima, osobito onima novijeg datuma.

Ipak kritici povijesno-kritičke metode pridonijele su ne samo njezine teorijske pretpostavke nego i način na koji je ta metodologija često provedena u djelo. Znalo se dogoditi da primjena istih kriterija i postupaka te metode, izvršena s istim marom i kritičnošću, na jednom te istom tekstu dovede do različitih, čak oprečnih rezultata.⁷⁴ Gdje je onda toliko naglašavana povijesno-kritična objektivnost te metode? Išlo bi predaleko optužiti zbog toga metodu kao takvu s potpune samovolje i nevjerodostojnosti, no to, u svakom slučaju, dovoljno ukazuje na njezinu nedovoljnost, ili barem na djelomičnost njezinih rezultata.

Osim znanstvene kritike u posljednja dva desetljeća, zbog njezinih teorijskih pretpostavki, ta je metoda oduvijek bila izložena mnogim skepticizmima te suočena s podozrivošću i priličnom oporbom u onim krugovima kršćanskih crkava što se manje bave znanstvenim teorijama a više vjerskom praksom: među klerom i u hijerarhiji, tj. slojevima koji su ionako uvijek skloni konzervativnoj inerciji. A ne treba ni reći da do širih vjerskih krugova ta metoda zapravo nije ni dopirala: teorijom uopće ne, a konkretnim rezultatima pojedinih istraživanja vrlo malo. Među katolicima oporba toj metodi bila je dosta uopćena, no moglo se je naći, čak u dubljem i radikalnijem obliku, i među protestantskim pijetistima i fundamentalistima. Što se tiče židovskog stava prema povijesno-kritičkoj metodi, liberalni je krugovi prihvaćaju i prakticiraju u istom obliku u kojem je nazočna kod egzegeta kršćanskog porijekla, dok je tradicionalno ortodoksno židovstvo potpuno zabacuje.

U katoličkim eklezijalnim krugovima oporba je dolazila s jedne strane zbog nekih teorijskih pretpostavki, iako drukčijih od onih na kojima se temelji teorijska kritika od ostalih, profanih znanosti, no još više zbog njezinih konkretnih učinaka na vjersku praksu. Teorijske poteškoće u prihvaćanju te metode bile su teološke naravi. U katolički teološki sustav nije moglo, bez daljnjih pojašnjenja, ući principijelno nijekanje vjerodostojnosti bilo kakvog posredništva smisla biblijskog teksta, posebno ono vezano uz Predaju te Učiteljstvo kao autoritet koji autentično tumači »pravi« smisao Sv. pisma i zahtijeva prihvaćanje u vjeri.⁷⁵

K tomu pridolazi činjenica da je povijesno-kritička metoda oduvijek davala važnost proučavanju povijesti nastanka biblijskog teksta, pa su se odgovarajuće publikacije vrlo često zadržavale samo na tome i nisu sadržavale nikakvu ili gotovo nikakvu teološku analizu, a još manje vjersku aktualizaciju – bilo zbog teorijskog odbijanja da se u to uopće upuštaju, bilo zbog praktičkih razloga obujma. Tako se stvarao dojam da takva »znanstvena« egzegeza po povijesno-kritičkoj metodi ne pruža nikakvu mogućnost priključka na ostale teološke discipline kao što je dogmatika, moralna i pastoralna

Wege lebendiger Bibelauslegung (Handbuch des Biblischen Unterrichts 1), München - Stuttgart 1991, i zbornik P. J. Hartin - J. H. Petzer (izd.), *Text and Interpretation. New Approaches in the Criticism of the New Testament* (New Testament Tools and Studies 15), Leiden 1991 (s obilnim primjerima); *Beyond Form Criticism. Essays in Old Testament Literary Criticism*, ed. P. R. House (Sources for Biblical and Theological Studies 2), Winona Lake 1992.

⁷⁴ Usp. R. Bultmann, »Ist die voraussetzungslose Exegese möglich?: *Theologische Zeitschrift* 13 (1957) 409-417 [= *Glauben und Verstehen*, III, Tübingen, 3. izd., 1965, 142-150].

⁷⁵ Položaj i ulogu znanstvene povijesno-kritičke egzegeze u cjelovito shvaćenom životu, znanosti i praksi kršćanske teologije i Crkve obrađuje Z. I. Herman, »Suvremena egzegeza u Crkvi«: *Svesci - Communio*, br. 70-73 (1991) 56-63 [= *Bogoslovska smotra* 61 (1991) 252-265].

teologija itd., a da još manje može poslužiti u svrhe osobne pobožnosti⁷⁶. Taj je dojam, uz objektivnu činjenicu da se za takvo bavljenje Biblijom traži ogromna erudicija i specijalizacija⁷⁷, doveo do toga da ne samo obični vjernici nego ni svećenici-pastori nisu često imali hrabrosti izjasniti se o bilo kojem pitanju iz biblijske domene, sve od straha da se ne blamiraju kao »neznalice«, čak možda ni da je sami čitaju i meditiraju. Tako je uza sav procvat biblijske »znanosti« Biblija došla u opasnost da namjesto Svetog pisma postane *hortus conclusus*, nepristupačni teren, rezerviran samo za malobrojne stručnjake.⁷⁸ A ti su se koji put ponašali kao – svojeglavi – vlasnici Biblije i njezine Istine. Nažalost, često se moglo dobiti nekakvu tužnu sliku u razgovoru s biblijskim »nestručnjacima«. Očito je dakle da iz tih krugova dolazi potražnja za drukčijim metodama proučavanja Biblije, manje stručnim a bližim vjerničkoj praksi.⁷⁹

Pa ipak, usprkos svoj toj kritici, onoj znanstvenoj i teorijskoj i onoj neznanstvenoj »pastoralnoj«, povijesno-kritička metoda biblijske egzegeze i dandanas zadržava svu svoju valjanost – naravno, pod vidom onoga što može dati. U tu svrhu ona zaslužuje da je se uči i prakticira, iako očito potrebuje proširenja svojih vidokruga i usavršenja svojih postavki i procedura na temelju uvida u problematiku, metode i rezultate drugih znanosti. Student teologije, budući pastoralni radnik, mora je barem toliko poznavati da se može poslužiti publikacijama – komentarima i monografijama – kojih ogromna većina i dan danas sljedi postavke te metode, s manje ili više preinaka i dodataka. A kad je riječ o istraživanju povijesti nastanka biblijskih tekstova, tradicionalna povijesno-kritička metoda ni danas nema ne samo premca nego ni alternative.

⁷⁶ Zbog u praksi nelagodnog suživota između povijesno-kritičke metode i osobne pobožnosti (usp. C. Charlier, »Méthode historique et lecture spirituelle des Écritures«: *Bible et vie chrétienne* 18 [1957] 7-26), »duhovno štivo« i odgovarajuće metodološke upute često su išli svojim putem. Usp. jedan noviji pokušaj egzegetskog posredništva: M. M. Morfino, *Leggere la Bibbia con la vita*. La lettura esistenziale della Parola: un aspetto comune all'ermeneutica rabbinica e patristica, Magnano 1990 (str. 182-190); bibliografija talijanskog govornog područja o duhovnom i egzistencijalnom čitanju Sv. pisma).

⁷⁷ O odnosu »znanstvenog« proučavanja Biblije i »pučkog« pristupa Sv. pismu usp. J. Kremer, »Die Bibel einfach lesen. Bibelwissenschaftliche Erwägungen zum nichtwissenschaftlichen Umgang mit der Heiligen Schrift«, u: *Leiturgia - Koinoia - Diakonia*. Festschrift für Kard. F. König zum 70. Geburtstag, izd. R. Schulte, Wien - Freiburg - Basel 1980, 327-361; isti, *Die Bibel - ein Buch für alle*. Berechtigung und Grenzen »einfacher« Schriftlesung, Stuttgart 1986.

⁷⁸ Usp. popularne prikaze povijesno-kritičke i drugih modernih egzegetskih metoda što redovito imaju svrhu pomoći široj publici da prevlada nelagodnu situaciju koja je nastala zbog nesnalazjenja sa zahtjevima znanstvenog pristupa Bibliji, npr. *Werkstatt-Bibelauslegung*. Bilder-Interpretationen-Texte, Stuttgart 1976 [= *Exegesis biblica*. Textos, métodos, interpretaciones, Madrid 1979]; H. Barth - T. Schramm, *Selbsterfahrung mit der Bibel*. Ein Schlüssel zum Lesen und Verstehen, München - Göttingen 1977; R. Laurentin, *Comment réconcilier l'exégèse et la foi*, Pariz 1984; W. C. Kaiser Jr., *Toward an Exegetical Theology*. Biblical Exegesis for Preaching and Teaching, Grand Rapids 1981; 4. pretisak 1984; R. J. Coggins, *Introducing the Old Testament* (Oxford Bible Series), Oxford 1990; Gibert, *Petite histoire* (op. c.).

O općem položaju Biblije u današnjem svijetu usp. J. Barr, *The Bible in the Modern World*, London 1973; *Biblical Interpretation in Crisis: The Ratzinger Conference on Bible and Church*. Essays by J. Card. Ratzinger, R. E. Brown, W. H. Lazareth, G. Lindbeck, and the Story of an Encounter by P. I. Stallsworth, izd. R. J. Neuhaus (Encounter Series), Grand Rapids 1989 [= *Schriftauslegung im Widerstreit*, izd. J. Ratzinger (Quaestiones Disputatae 117), Freiburg i. B. 1989]; D. Barthélémy, »Actualité de la Bible dans le monde d'aujourd'hui«, in: *Naissance de la méthode critique*, 287-301.

⁷⁹ Usp. metodološke ponude za pastoralni rad s Biblijom što se ne temelje na principima povijesno-kritičke metode: W. Erl - F. Gaiser, *Neue Methoden der Bibelarbeit*. Vom Anti-Gleichnis zum Zeitungsbericht (Jugend - Bildung - Erziehung), Tübingen, 4. izd., 1971; *Praktische Bibelarbeit heute*, Stuttgart 1973 [= *Praktični rad s Biblijom danas*. Preveo J. M. Fućak (Katehetski priručnici 12), Zagreb, 2. dopunjeno izd., 1991]; W. Egger, *Gemeinsam Bibel lesen*. Eine Handreichung zur Rundenarbeit mit der Bibel, Innsbruck, 2. izd., 1978; isti, *Methodenlehre*, 209-222.